

A klíma-menekültek nemzetközi jogi védelme
Jogi szellemek, vagy indokolatlan cirkusz?

Jelige: MST 734

Lezárás dátuma: 2014.07.05.

Tartalomjegyzék

BEVEZETÉS	3
Módszertan	4
1. ÖKOLÓGIAI MENEKÜLTEK	6
1.1. Kik is azok a klíma-menekültek?	6
1.2. Konceptualizálás	8
2. SZABÁLYOZÁSI KERETEK: ELEGENDŐ VÉDELEM, VAGY JOGI VÁKUUM?	11
2.1. A menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi Genfi egyezmény	11
2.2. Cartagena és Addisz Abeba egyezmények	14
3. KIEGÉSZÍTŐ VÉDELMI MECHANIZMUSOK	17
3.1. Az élethez való jog	19
3.2. Kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód tilalma	21
3.3. Gazdasági és szociális okok	23
3.4. Az átmeneti védelemről szóló EU-s irányelv	23
3.5. A Kvalifikációs irányelv	25
3.6. Nemzeti szabályozás: követendő példa?	27
4. MÍTOSZ, VAGY VALÓSÁG? A LEGVESZÉLYEZTETETTEBB ORSZÁGOK	29
5. MEGOLDÁSI JAVASLATOK	30
KONKLÚZIÓ	32
BIBLIOGRÁFIA	34

Bevezetés

A migráció egyidős az emberiséggel, a jelenséggel kapcsolatos tudományos kutatások viszont meglehetősen újak, csak a nemzetállamok kialakulásával kerültek előtérbe. Sokszereplős, komplex folyamatról van szó, amely a társadalmi lét minden szegmentumában jelen van és kifejti hatását. Ebből kifolyólag a kérdéskör multidiszciplináris jellegű, a migrációval foglalkozó elméletek a jogtudomány, történettudomány, társadalomtudomány, földrajztudomány, közgazdaságtudomány különböző aspektusait vizsgálják.

A migráció történhet önkéntesen, vagy pedig valamilyen kényszerítő körülmény hatására, az utóbbi esetben alkalmazható a kényszervándorra a nemzetközi menekültjog. A menekültkérdés univerzális szabályozására az 1951-es Genfi Konvenció¹ és az 1967-es Kiegészítő Jegyzőkönyv keretében került sor. Az egyezmény egy speciális történelmi korszakban jött létre, azonban a hidegháború vége és a rendszerváltások nem üresítették azt ki, és új típusú konfliktusok jelentek meg. A szakirodalomban egyre hangosabbak a Genfi egyezmény hiányosságaival kapcsolatos aggodalmak, léteznek ugyanis olyan csoportok, akikre alkalmazhatatlan a konvenció. Ide tartoznak a környezeti okok miatti kényszermigránsok (*environmentally displaced people*). A klímaváltozást és annak káros hatásait ma már nagyon kevesen kérdőjelezzik meg, ennek ellenére az aktuálpolitikai, gazdasági érdekek felülírják a klímaváltozás hatásait csökkentő, megelőzendő univerzális szabályozási törekvéseket.

¹ Az 1951-es Genfi egyezményről lásd az alábbi szerzőket: Hathaway C., James (2005): *The Rights of Refugees Under International Law*. Cambridge University Press, Loescher; Gil – Betts, Alexander – Milner, James (2008): *The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). The politics and practice of refugee protection into the twenty-first century*. London and New York, Routledge; Ahmad, Nafees: *Refugees: State Responsibility, Country of Origin and Human Rights*. Asia-Pacific Journal on Human Rights and the Law. (2009). pp. 1-22; Alborzi, M.R. (2006): *Evaluating the Effectiveness of International Refugee Law*. Martinus Nijhoff Publishers; Betts, Alexander – Loescher, Gil (2011): *Refugees in International Relations*. Oxford University Press, New York; Bokorné Szegő Hanna (2006): *Nemzetközi jog*. Aula Kiadó, Budapest; Foster, Michelle (2007): *International Refugee Law and Socio-Economic Rights. Refuge From Deprivation*. Cambridge University Press; Kardos Gábor – Lattmann Tamás (2010): *Nemzetközi Jog*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest; Lékó Zoltán (2009): *A migrációs jog kézikönyve*. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest; Loescher, Gil – Betts, Alexander – Milner, James (2008): *The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). The politics and practice of refugee protection into the twenty-first century*. London and New York, Routledge; Nagy Boldizsár – Jeney Petra (2002): *Nemzetközi Jogi Olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest; Lambert, Hélène (2010): *Transnational Law, Judges and Refugees in the European Union*. In: Goodwin-Gill S., Guy – Lambert, Hélène: *The Limits of Transnational Law. Refugee Law, Policy Harmonization and Judicial Dialogue in the European Union*. Cambridge University Press. pp. 1-16; Levy, Karl (2003): *The Geneva Convention and the European Union*. In: Selman, van Joanne – Kamanga, Khoti – Morrison, John – Nadig, Aninia – Spoljar-Vrzina, Sanja – Wiilgen, van Loes (2003): *The Refugee Convention at Fifty. A view from Forced Migration Studies*. Lexington Books. Lanhan. Boulder. New York. Oxford. pp. 129-145.

Az ökológiai menekültekről való gondolkodás az 1980-as években kezdődött, azonban, egyelőre egy egységes definíció sem létezik, amely széleskörű támogatottságot élvezne. A menekültkérdés szabályozására nem pusztán univerzális, hanem regionális szinten is születtek egyezmények, irányelvek, azonban erről a kategóriáról ezek sem tesznek kifejezetten említést.

A dolgozat fő kérdései a következők: *a klíma-menekültek számára léteznek-e védelmi mechanizmusok, alkalmazható-e rájuk a meglévő jogi rendszer, vagy egyelőre kívül esnek a rendszeren? Illeszthetők-e szerződéses jogi keretbe, illetve segítségül lehet-e hívni az emberi jogokat, mint kiegészítő védelmi mechanizmusokat?*

Módszertan

A dolgozatban azt vizsgálom, hogy az 1951-es Genfi egyezmény által nem szabályozott „ökológiai menekülteket”², vagy ahogy a szakirodalomban sűrűn nevezik őket, „klíma-menekülteket” milyen jogi rendszer védi, el lehet-e ismerni őket menekültként a Genfi egyezmény által felsorolt okokból³, helyes-e jogilag a klímaváltozás, természeti katasztrófák sújtotta területeket elhagyni kényszerülők „menekültkénti” aposztrofálása, illetve léteznek-e olyan kiegészítő védelmi mechanizmusok, amelyek számukra elérhetőek, akár univerzális, regionális vagy nemzeti szinten. Az írásból kiderül, hogy olykor nemzetállami szinten a kérdést körültekintőbben kezelik, mint regionális és univerzális keretek között, még az Egyesült Államok – holott nem tagja a Genfi Konvenciónak – is kialakította a saját, természeti katasztrófa sújtotta szabályrendszerét. A dolgozatban nem vizsgálom részletesen a klímaváltozás jelenségét, sem az erre adott válaszokat, a releváns nemzetközi instrumentumok csak a kérdéshez kapcsolódóan, és a megértéshez szükséges mennyiségben fordulnak elő. Nem képezi a vizsgálat tárgyát a klímaváltozás lehetséges forgatókönyveinek elemzése sem. A kérdéshez kapcsolódóan nem áll rendelkezésemre nagy mennyiségű klímamenekült-tárgyú bírósági ítélet, ugyanis ez még nem egy kiforrott rendszer, a jogtudósok még csak elméletileg foglalkoznak a kérdésekkel, joghatásokkal.

Dolgozatom öt fejezetből áll. Az elsőben áttekintem a környezeti okok miatti kényszervándorokkal kapcsolatos legfőbb problémákat, definíciós kísérleteket.

² Az elnevezés nemzetközi jogilag inkorrekt, de a dolgozatban ezt a terminológiát fogom követni a jelenség vizsgálás során.

³ Fontos már az elején leszögezni, hogy ekkor sem „klíma-menekült” kategóriáról van szó, hanem a hagyományos értelemben vett konvencionális menekültfogalomról.

A második fejezetben a menekültjogi rezsim univerzális és regionális szabályozására térek ki, így a Genfi, Cartagenai és Addis Abebai egyezmények vonatkozó paragrafusait elemzem, illetve bírói döntéseket áttekintve és kiváló nemzetközi jogászok gondolatait elemmezve azt a kérdést boncolgatom, vajon fogalmilag alkalmazható-e a természeti katasztrófák elől menekülőkre a három egyezmény. A Cartagena Deklaráció (*Declaración de Cartagena*) illetve az Addisz Abeba egyezmény menekült-fogalma ugyanis jóval tágabb, mint a Genfié, a Genfi egyezmény öt fő okra redukálja az asylum kérelem megadását, és még ennek ellenére is felmerült a Genfi egyezmény alkalmazhatóságának kérdése a szakirodalomban. A dolgozatnak nem célja az egyezmények létrejöttének illetve tartalmának mélyebb elemzése, a releváns nemzetközi jogi instrumentumokat részletesen nem elemzem.

A harmadik fejezetben választ keresek arra, léteznek-e egyéb védelmi mechanizmusok, amelyek életre hívhatóak a klíma-menekültek érdekében, így vajon segítségül lehet-e hívni az emberi jogokat az érdekükben, vagy egyelőre a két rezsim között nincs átjárás. Regionális szinten a szerződési rendszeren kívül az Európai Unió két irányelvét elemzem, melyeket az EU a migráció hatékony(abb) kezelése érdekében hozott létre. Végül, röviden bemutatok néhány, a klíma-menekültek vonatkozásában mindenképpen pionírnak tekinthető nemzeti szabályozási rendszert, bár a dolgozat célja a nemzetközi szintű védelmi instrumentumok feltérképezése, ezek inspirációs forrásként szolgálhatnak a későbbi szabályozást tekintve.

A negyedik fejezetben nagyon röviden említést teszek a legveszélyeztetettebb államokról, amelyeknek a pusztta létét fenyegeti a klímaváltozás. Mivel az egész Földet érintő problémakörrel van szó, ezért a dolgozat keretei között nem áll módomban részletesen foglalkozni a kérdéssel, csak arra szeretnék rávilágítani a jogi elemzés után, hogy mivel nézhet szembe hamarosan a nemzetközi közösség.

Az ötödik fejezetben röviden felvázolok néhány lehetséges megoldási javaslatot, illetve az ezekkel kapcsolatos problémákat.

A nemzetközi menekültjog illetve az emberi jogok legfontosabb alapelvét, a visszaküldés tilalmát (*non-refoulement*) nem vizsgálom külön fejezetben, ez a szokásjogi szabály a dolgozat szerves részét képezi, és a releváns alpontoknál folyamatosan megemlítem.

Végezetül, igyekszem rávilágítani a környezeti migránsok problémájának megoldási nehézségeire, illetve értékelem, hogy a meglévő eszközök vajon hatékony védelmet nyújthatnak-e nekik.

1. Ökológiai menekültek

1.1. Kik is azok a klíma-menekültek?

„Although there is a growing awareness of the perils of climate change, its likely impact on human displacement and mobility has received too little attention.”⁴

António Guterres

„Climate change is real”, hangzott el BAN KI-MOON ENSZ-főtitkár díszdoktorrá avatási ceremóniáján, amelyet a Budapesti Corvinus Egyetemen tartott.⁵ A két idézet jól tükrözi a nemzetközi közösség aggodalmait, amelyeket a klímaváltozás által okozott egyre nagyobb számú természeti katasztrófák, a környezetszennyezés, az élőhelyek fokozatos pusztulása hívnak életre. A klímaváltozás manapság már szemmel látható, mindezek hatásait a nemzetközi migrációra ugyanakkor még nem elemezte a szakirodalom kellő súllyal,⁶ így nincs még kiforrott rezsim az új típusú problémák hatékony kezelésére. GUTERRES, ENSZ menekültügyi főbiztos 2009-ben, Koppenhágában arra hívta fel a figyelmet, hogy a jövőben a klímaváltozás lesz a népességmozgás legnagyobb mozgatórugója, mind országhatáron belül, mind azon kívül.⁷

A Kormányközi Panel a Klímaváltozásról (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC) már egy 1990-es reportjában felhívta a figyelmet arra, hogy a klímaváltozás legsúlyosabb hatásai a migrációban fognak manifesztálódni a leginkább, a 2007-es jelentésben pedig az is kifejtésre került, hogy a klímaváltozás egyre nagyobb ütemben történik, és egyre súlyosabb hatásokkal jár a környezetre és az emberekre, élőhelyeikre.⁸ Az ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala és a Norvég Menekültügyi Tanács szerint a klímaváltozással összefüggésbe hozható természeti katasztrófák évről évre milliókat fognak az otthonuk elhagyására kényszeríteni. 2008-ban ezek az események 36 millió embert kényszerítettek költözésre, közülük 20 millióra tehető azok száma, akik kimondottan a

⁴ António Guterres, UN High Commissioner for Refugees. UNHCR: *Climate Change, Natural Disasters and Human Displacement: a UNHCR Perspective*. 2009. pp. 1.

⁵ Ban Ki-moon előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2013. október 8-án.

⁶ IOM (2012): *Climate Change, Environmental Degradation and Migration*. International Dialogue Migration. pp. 17.

⁷ Climate Change Could Become the Biggest Driver of Displacement: UNHCR Chief. <http://www.unhcr.org/4b2910239.html> Letöltve: 2014. február 10.

⁸ Office of the United Nations High Commissioner for Refugees: *Forced Displacement in the Context of Climate Change: Challenges for States under International Law*. 2009. pp. 1.

klímaváltozással összefüggésbe hozható természeti katasztrófák kárvallottjai voltak.⁹A környezetváltozás miatti migráció, mint válasz a romló életkörülményekre nem új jelenség, a probléma a jelen korban az, hogy mindezen hatások emberi tevékenységekre vezethetők vissza (*anthropogenic*). A klímaváltozás káros hatásainak egyre nagyobb számú és egyre drasztikusabb előfordulása megváltoztatja a hagyományos adaptációs képességeket.¹⁰ Nem önmagában a globális felmelegedés indukálja emberek millióinak kényszmigrációját, hanem annak a hatásai: a *természeti katasztrófák, tengerszint-emelkedés, a környezet fokozatos pusztulása, talajerózió, a biodiverzitás csökkenése, talajszikesedés, erdőirtás, elsivatagosodás*. Becslések szerint a XXI. század közepére 50 és 200 millió¹¹ közé tehető azon migránsok száma, akik a konvencionális menekültfogalomtól eltérő okok miatt lesznek kénytelenek elhagyni élőhelyeiket. CHIRALA ennél sokkal drasztikusabb képet fest, ő a felső határt 1 milliárdnál húzza meg.¹² KLAUS TOPFER, az ENSZ Környezetvédelmi Programért felelős igazgató 2004-ben úgy fogalmazott, hogy „*a környezeti menekültek száma 50 millióra is nőhet pusztán 8 év alatt, ami átlagosan napi 8500 új menekültet jelent*”.¹³ A környezeti migránsok egy (nagy) része országhatáron belül marad (*Internally Displaced Person*),¹⁴ akik viszont átlépik a határt és egy másik országban próbálnak szerencsét, jogi vákuumokkal kell, hogy szembenézzenek. A természeti katasztrófákból eredő, országhatárt átlépő kényszmigráció a nemzetközi menekültjogban kevésbé szabályozott.¹⁵ A migránsokat két csoportra lehet bontani, önkéntes (*voluntary*), illetve a kényszmigráns, ha a vándor *életét, élőhelyét, egészségét vagy tulajdonát* veszélyeztetik a környezeti hatások.¹⁶

⁹ Kolmanskogg, Vikram – Trebbi, Lisetta: *Cambio climático, desastres naturales y desplazamiento: un enfoque múltiple para resolver las brechas de protección*. International Review of Red Cross. No. 879. Septiembre, (2010) pp. 308-310.

¹⁰ McAdam, Jane: *Swimming against the Tide: Why a Climate Change Displacement Treaty is not the Answer?* International Journal of Refugee Law. Vol. 23. No 1. (2011) pp. 2-3.

¹¹ A szakirodalomban eltérő adatokat találni (lásd a 11-es lábjegyzetet), a kérdés prediktív jellegéből kifolyóan szinte lehetetlen megjósolni, hány embert fog ez érinteni.

¹² Chirala V., Sireesha: *Acclimating to Climate Change: Filling the International Policy Void for Environmentally Displaced People*. Houston Journal of International Law. Vol. 35:2. (2013) pp. 360-361

¹³ Salcedo Mesa, Rocca: *Environmental Degradation and Human Rights Abuses: Does the Refugee Convention Confer Protection to Environmental Refugees?* Int. Law: Rev. Colomb. Derecho Int. Bogotá (Colombia). No. 10. (2007) pp. 78.

¹⁴ Chirala V., Sireesha: *Acclimating to Climate Change: Filling the International Policy Void for Environmentally Displaced People*. Houston Journal of International Law. Vol. 35:2. (2013) pp. 360-361.

¹⁵ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 4.

¹⁶ Office of the United Nations High Commissioner for Refugees: *Forced Displacement in the Context of Climate Change: Challenges for States under International Law*. pp. 3-4.

A környezeti migráció egy rendkívül komplex, sok dimenziójú jelenség, amelynek társadalmi, gazdasági és politikai okai is lehetnek.¹⁷ VÁG szerint a migráció nincs determinisztikus kapcsolatban a környezetromlással, LONERGAN-t idézve tulajdonképpen megismétli a Nemzetközi Migrációs Szervezet definícióját: „...helyi, országos és nemzetközi szinten működő, összetett gazdasági, társadalmi, kulturális, népesedési és politikai folyamatok hasonlóan összetett és igen változatos manifesztációja”.¹⁸ A környezeti menekültek problémája először 2005-ben váltott ki nagy sajtóérdeklődést, ekkortájt figyeltek fel arra a jelenségre, hogy a környezet állapota sok helyen annyira leromlott, hogy az ott élők kénytelenek voltak azt elhagyni.¹⁹

1.2. Konceptualizálás

Az *ökológiai menekült (ecological refugee)* fogalmat legelőször 1948-ban használták, WILLIAM VOGT vezette be a köztudatba²⁰, azonban a szakirodalomban „hivatalosan”²¹ 1985-től létezik (*environmental refugee, environmental migrants*),²² ESSAM EL-HIMNAWI az ENSZ Környezeti Programja keretében kiadott könyvében tesz említést erről.²³ Ettől a javaslattól kezdve datálható az is, hogy időről időre felmerül a kategória Genfi egyezménybe való illesztése.²⁴ EL-HIMNAWI definíciója szerint környezeti menekült „az a személy, akinek ideiglenesen vagy véglegesen el kellett hagynia életterét egy lehetséges környezeti veszély vagy az életfenntartó ökoszisztémák megzavarása miatt”. Három kategóriát sorolt fel: 1) ideiglenes elköltözők valamilyen hirtelen környezeti stressz miatt, mely lehet földrengés, vulkánkitörés, ciklon stb, 2) végleges elköltözők az élőhely végleges megváltozása miatt, 3)

¹⁷ IOM (2012): *Climate Change, Environmental Degradation and Migration*. International Dialogue Migration. pp. 17.

¹⁸ Vág András: *A környezeti migráció okai*. Tér és Társadalom. XXIV. évf. (2010) 3. szám. pp. 63.

¹⁹ Vág András: *Környezeti migráció Európába*. Társadalomkutatás. 28, 3. (2010) pp. 307.

²⁰ Egea Jiménez, Carmen – Soledad Suescún, Javier Iván: *Los desplazados ambientales, más allá del cambio climático, un debate abierto*. Cuadernos Geográficos, 49. (2011-2) pp 203.

²¹ Az *environmental refugee* fogalom már egy évvel korábban, 1984-ben felbukkant egy dokumentumban, az International Institute for Environment and Development munkássága során. Salcedo Mesa, Rocca: *Environmental Degradation and Human Rights Abuses: Does the Refugee Convention Confer Protection to Environmental Refugees?* Int. Law: Rev. Colomb. Derecho Int. Bogotá (Colombia). No. 10. (2007) pp. 75-130.

²² UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 4-5.

²³ Vág András: *A környezeti migráció okai*. Tér és Társadalom. XXIV. évf. (2010) 3. szám. pp. 60.

²⁴ Esposito, Carlos – Torres Camprubí, Alejandra: *Cambio climático y derechos humanos: El desafío de los 'nuevos refugiados'*. Revista de Derecho Ambiental de la Universidad de Palermo. No. 1. (2012) pp. 13.

végleges elköltözők abból kifolyólag, hogy az eredeti élőhelyük már nem biztosítja számukra az alapvető szükségleteket.²⁵

LEE SHIN-WHA környezeti menekült-definíciójába beleértette mindazokat, akiknek a pusztta életben maradásukhoz nincs más választásuk, mint elhagyni élőhelyüket, természeti vagy ember okozta ökológiai katasztrófa miatt, és az okok között említette a kormány környezetrombolói intézkedéseit is. MYERS szerint a környezeti menekültek létbiztonsága talajerózió, aszály, elsivatagosodás és egyéb környezeti problémák miatt szűnik meg. KÜNCEK szerint a környezeti menekültek problémája ma a következő okok sorozatának következményeként jelenik meg: erdőpusztulás, sivatagosodás, talajerózió, vízhiány és aszály, az öntözött földek szikesedése, a mezőgazdaság káros környezeti hatásai, a biológiai sokféleség csökkenése, éghajlatváltozás, szélsőséges időjárás eseményei, betegségek és alultápláltság. BLACK az előzőekkel ellentétben azon az állásponton van, hogy kizárólag környezeti menekültek nem léteznek, mert a tényezők mindig szorosan kötődnek más politikai és gazdasági érdekekhez.²⁶ BLACK definíciója áll a legközelebb a már fent említett IOM fogalomhoz. TROLLDALEN menekültfogalmába beleértette a természeti csapások; természeti kincsek kiaknázása; akaratlan áttelepítés (*involuntary resettlement*); ipari balesetek; háborúk utóhatásai; és klímaváltozás áldozatait.²⁷

A Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) egy 2008-as jelentésében a környezeti migránsok három kategóriáját különítette el. Az első kategória a környezeti okokra visszavezethető migrálás (*environmentally motivated migrants*), akik azelőtt hagyják el élőhelyüket, hogy annak romlása megtörténne, és fontos elem még, hogy a környezet további romlását ebben az esetben megfelelő politikákkal meg lehetne állítani, illetve vissza lehetne fordítani. Ezeket az embereket gyakran gazdasági migránsként emlegetik. A második kategória azokra vonatkozik, akik már valamilyen bekövetkezett környezeti károk miatt távoznak (*environmentally forced migration*), úgy mint tengerszint-emelkedés, termőföld pusztulás. A harmadik csoportba tartoznak a környezeti menekültek (*environmental refugees*), akiknek már az életük is veszélyben van. Az IOM kidolgozott egy olyan definíciót, amely mindhárom felsorolt kategóriára érvényes lenne: „A környezeti migránsok (*environmental migrants*) olyan személyek, vagy személyek csoportja, akik valamilyen hirtelen vagy fokozatos, életüket és életfeltételeiket negatívan befolyásoló környezeti kényszerítő erők

²⁵ Vág András: *A környezeti migráció okai*. Tér és Társadalom. XXIV. évf. (2010) 3. szám. pp. 60.

²⁶ Id. pp. 60-61.

²⁷ Black, Richard: *Environmental Refugees: Myth or Reality?* Working Paper No. 34. University of Sussex. UK. (2001) pp. 22.

hatására kénytelenek elhagyni otthonukat, vagy erre a döntésre jutnak, akár országhatáron belül maradnak, akár külföldre távoznak.²⁸

A szerző véleménye szerint az IOM definíciója jól tükrözi a nemzetközi közösség álláspontját a kérdést tekintve. Sokan nem vonják kétségbe,²⁹ hogy a környezeti faktorok emberéleteket is veszélyeztethetnek, és adott esetben súlyos emberi jogi jogsértések is történhetnek,³⁰ azonban a szervezet elhatárolódik attól, hogy „menekültként”, ne pedig „migránsként” említse a kényszerszármazottakat. Ennek egyik oka, hogy a Genfi egyezmény definíciójába nem illeszthetők az üldözést kiváltó okok.³¹ Fontos tényező viszont az is, hogy az asylumkérelem megadása jogokkal ruházza fel a menekülteket, a környezeti tényezők hatására menekülni kényszerülők száma pedig minden bizonnyal drasztikus ütemben nőni fog, így nem zárható ki pusztán a politikai akarathány sem.

Az FMO (*Forced Migration Online*) definíciója szerint a kényszerű migráció „általános kifejezés a menekültekre, belső menekültekre (IDPs), illetve olyan emberekre, akik környezeti katasztrófák, vegyipari vagy nukleáris balesetek, éhínség, vagy pedig beruházások következtében kénytelenek távozni”.³²

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága szerint nehéz meghúzni a határt, és valamelyik kategóriába beilleszteni ezeket a migránsokat, ugyanis – hasonlóan az IOM gondolataihoz – a konfliktusoknak mindig vannak környezeti, és gazdasági okaik is. A „menekült” (*refugee*) fogalomhasználat viszont helytelen az új típusú kényszerszármazottak konceptualizálására, mert ez egyrészt szűken értelmezett, hidegháborús kontextusból eredő definíció, másrészt fogalmilag sem illeszthető a meglévő rezsimbe.³³

²⁸ IOM (2008): *Expert Seminar: Migration and the Environment*. pp. 22-23.

²⁹ Olyan hangokat is hallani, akik szerint a környezeti tényezők egyáltalán nem vonhatók felelősségre az emberek migrációjáért, de ők vannak kisebbségben. Esposito, Carlos – Torres Camprubí, Alejandra: *Cambio climático y derechos humanos: El desafío de los 'nuevos refugiados'*. Revista de Derecho Ambiental de la Universidad de Palermo. No. 1. (2012) pp. 14-15.

³⁰ Lásd a későbbi fejezeteket.

³¹ Lásd a 2.1-es fejezetet.

³² Forced Migration Online: <http://www.forcedmigration.org/about/whatisfm> Letöltve: 2014. február 20.

³³ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 8.

2. Szabályozási keretek: elegendő védelem, vagy jogi vákuum?

2.1. A menekültek helyzetére vonatkozó 1951. évi Genfi egyezmény

Az 1951. évi Genfi egyezmény a menekülteket az alábbi okok miatt ismeri el: „...faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai nézetei miatti üldözéstől való megalapozott félelme miatt az állampolgársága szerinti országon kívül tartózkodik, és nem tudja, vagy nem kívánja annak az országnak a védelmét igénybe venni...”³⁴ A definícióból kitűnik, hogy ez egy restriktív meghatározás³⁵, csak a felsorolt feltételek valamelyikének fennállása idézi elő a menekültstátust. A terminológia nem fedi le azokat, akik a klímaváltozás hatásainak következtében voltak kénytelenek migrálni.³⁶ A konvenció egy speciális történelmi és geopolitikai időszakban jött létre, a környezet védelmét nem tűzték ki célul a szerződő felek, és a környezet pusztulása és az emberi jogok között nem láttak akkor még ok-okozati kapcsolatot. Az egyezmény prioritása a II. világháború utáni, elsősorban politikai okokból való üldözést elszenvedők problémáira való megoldáskeresés volt. Csak az utóbbi évtizedben kezdte felismerni a nemzetközi közösség, hogy az emberi jogok és a környezet, illetve a migráció között szoros kapcsolat áll fenn.³⁷

Miért nem alkalmas tehát a meglévő Genfi egyezmény a védelemre? Egyrészt, a definíció csak azokra vonatkozik, akik már átlépték az országhatárt,³⁸ ez a fajta migráció azonban elsősorban belső migráció, határátlépés nélkül.³⁹ KOLMANNSSKOG és TREBBI szerint ez a jövőben sem fog drasztikusan változni.⁴⁰ Másodszor, a definíció rendkívül fontos eleme „az üldöztetés” (*persecution*), jogilag viszont a klímaváltozást nagyon nehéz üldöztetést kiváltó okként kezelni. A tengersizint-emelkedés, talajszikesedés, az egyre nagyobb károkkal járó

³⁴ A menekültek helyzetére vonatkozó genfi egyezmény (1951).

³⁵ Chirala V., Sireesha: *Acclimating to Climate Change: Filling the International Policy Void for Environmentally Displaced People*. Houston Journal of International Law. Vol. 35:2. (2013) pp. 372.

³⁶ Id.

³⁷ Salcedo Mesa, Rocca: *Environmental Degradation and Human Rights Abuses: Does the Refugee Convention Confer Protection to Environmental Refugees?* Int. Law: Rev. Colomb. Derecho Int. Bogotá (Colombia). No. 10. (2007) pp. 88.

³⁸ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 8-10.

³⁹ McAdam, Jane: *Swimming against the Tide: Why a Climate Change Displacement Treaty is not the Answer?* International Journal of Refugee Law. Vol. 23. No 1. (2011) pp. 8.

⁴⁰ Kolmanskog, Vikram – Trebbi, Lisetta: *Cambio climático, desastres naturales y desplazamiento: un enfoque múltiple para resolver las brechas de protección*. International Review of Red Cross. No. 879. Septiembre, (2010) pp. 310.

időjárási jelenségek bár kétségkívül súlyos problémákkal járnak, mégsem érik el a Genfi egyezmény *persecution*-fogalmának küszöbét a jelenlegi nemzetközi jogban. A kérdéshez hozzátartozik, hogy a klímaváltozás lehet-e egy személyben *persecutor*, vagyis ami az üldöztetést megvalósítja.⁴¹ A Genfi egyezményt szűken értelmezve ugyanis csak az állam által megvalósított üldöztetés miatti félelem eredményezhet elismerést.⁴² De mi a helyzet akkor, amikor az állam mindent megtenne az állampolgárainak védelme érdekében, mégsem sikerül megvédeni őket? Kiribati és Tuvalu kormánya nem tehető felelőssé a klímaváltozásért, és a tengerszint-emelkedésért, és nem hajt végre egyetlen olyan cselekedetet sem, amelyeknek a környezet számára káros hatásuk lenne, így megvalósíthatnának súlyos emberi jogsértést, ezáltal állam általi üldöztetést.

Felmerülhet a kérdés, vajon ilyen esetben nem lehetne-e az egész nemzetközi közösséget felelősségre vonni, vagyis mindazokat a fejlett és fejlődő országokat, amelyek szén-dioxid kibocsátása nagyban hozzájárul a klímaváltozáshoz, így a kis szigetállamok süllyedéséhez. Ez azonban a Genfi menekült-fogalom teljes kifordítása és félreértelmezése. Az érintettek nem a saját államuk elől menekülnek, hanem egy olyan tényező elől, amelynek elhárításához még a kényszervándor állampolgársága szerinti állam is hozzájárul,⁴³ hiszen az állam legfontosabb érdeke a puszta léte. Kiribati és Tuvalu kormánya meg akarja védeni a saját állampolgárait, azonban erre nem képes. Ez tehát nem ugyanaz az eset, amelyre a Genfi egyezmény védelme kiterjedne. Végül pedig, nem elég pusztán az üldöztetés, hanem annak kell, hogy legyen valamilyen más aspektusa: faji, vallási, nemzetiségi, politikai vagy társadalmi csoporthoz való tartozás.

A környezeti katasztrófák ugyanakkor nem válogatnak, ilyen esetekben szinte lehetetlen megmondani, pontosan milyen okokból történt az üldöztetés, egy ország lakosságára egyformán súlyos következményekkel járnak. Az a felvetés, hogy tekintsék őket *meghatározott társadalmi csoportnak*, szintén nem állja meg a helyét,⁴⁴ mert ilyenkor kell, hogy legyen valamilyen alapvető, megváltoztathatatlan (*immutable*) vonás, amely a csoporthoz kötné őket, az üldöztetés ténye viszont nem az. A meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozás azt jelenti, hogy valami olyan jellemző köti össze ezeket az

⁴¹ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 12-14.

⁴² Ez súlyos problémákat vetett fel, ugyanis sokszor állam alatti szervek cselekedeti váltottak ki jogsértéseket. Európában ezt a hiányosságot a Kvalifikációs Irányelvvel küszöbölték ki.

⁴³ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 12-14.

⁴⁴ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 12-14.

embereket, amelyeket a csoport tagjai nem tudnak vagy nem akarnak megváltoztatni, mert az identitásuk részét képezi.⁴⁵ A genfi definícióból tehát csak egy érvényesülhet a környezeti migránsok esetében, ez pedig az országhatár átlépése.⁴⁶ Egyik másik kategória sem vonatkozik rájuk.

A *Canada vs. Ward-ügyben* az ausztrál Legfelsőbb bíróság kifejtette, hogy a Genfi egyezmény nem alkalmazható azokra az „*egyénekre, akik a jobb életkörülmények reményében, vagy pedig természeti katasztrófák miatt kénytelenek elhagyni élőhelyüket, még akkor sem, ha az állampolgárságuk szerinti állam képtelen védelmet nyújtani nekik.*”⁴⁷ A bíróság álláspontja szerint az üldöztetés-fogalom az egyezményben behatárolja a humanitárius alapon történő elismerést, még akkor is, ha súlyos járványról, éhínségről legyen is szó, az egyezmény menekültfogalma alkalmazhatatlan. A Lordok Háza is ugyanezen az állásponton volt, önmagában a fent felsorolt veszélyek nem alapozzák meg a jogalapot, legyenek bármennyire komolyak is, csak a konvencionális okok miatti fenyegetés az, ami miatt meg lehet adni a vándornak az asylumkérelmet. Az új-zélandi Refugee Status Appeals Authority is úgy érvelt, hogy Tuvalu minden állampolgára ugyanolyan veszélynek van kitéve, és nincs arról szó, hogy a kérelmezőket be lehetne sorolni az öt kategória valamelyikébe.⁴⁸

Mindezek ellenére a nemzetközi menekültjoggal foglalkozó szerzőtársadalom megosztott abban a kérdésben, hogy a Genfi egyezmény menekültfogalmát ne alkalmazzák-e szélesebb körben. SALCEDO MESA szerint az 1951-es egyezménynek el kellene ismerni a környezeti okok miatti kényszervándorokat menekültként, és mindenképpen az egyezmény egy tágabb értelmezése lenne kívánatos. Úgy véli, hogy sokszor a transznacionális cégek környezetromboló aktusai vezetnek oda, hogy élehetlenné válik az emberek korábbi lakóhelye, erre viszont mindenképpen valamilyen nemzetközi jogi megoldást kéne találni, amit ő a Genfi egyezmény keretein belül képzel el, az érintetteket ő ugyanis egy meghatározott csoport tagjainak gondolja.⁴⁹ Azt azonban már fentebb kifejtettem, hogy miért alkalmazhatatlan ez a kategória. R. GUNNING egy 1989-es tanulmányában szintén amellett foglal állást, hogy az 1951-es Genfi egyezmény menekült-fogalmát ki kellene terjeszteni az

⁴⁵ Foster, Michelle (2007): *International Refugee Law and Socio-Economic Rights*. Refuge From Deprivation. Cambridge University Press. pp. 296.

⁴⁶ UNHCR (2012): *Protecting People Crossing Borders in the Context of Climate Change. Normative Gaps and Possible Approaches*. pp. 31.

⁴⁷ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 13-14.

⁴⁸ Id.

⁴⁹ Salcedo Mesa, Rocca: *Environmental Degradation and Human Rights Abuses: Does the Refugee Convention Confer Protection to Environmental Refugees?* Int. Law: Rev. Colomb. Derecho Int. Bogotá (Colombia). No. 10. (2007) pp. 81-82.

1969-es Addisz Abebai-i egyezményhez hasonlóan, ő azonban ekkor még nem a környezet pusztulásában látta a nexust, hanem abban, hogy az emberi jogokat minél szélesebb körben meg lehessen védeni.⁵⁰

Az Egyesült Nemzetek Szervezetén belül is voltak élénk viták voltak abban a kérdésben, hogy ne terjesszék-e ki a menekültfogalmat azokra, akik természeti katasztrófák elől menekülnek. 2000-ben aztán lekerült a napirendről ez a pont, ugyanis rendkívül nehéz lett volna egy egységes definíciót találni, a „környezeti menekült” nem elégséges a probléma inherens voltából fakadóan, a természeti katasztrófák ugyanis jönnek-mennek, és az ENSZ szerint sincs egy üldöző (*persecutor*).⁵¹

A bíróságok/hatóságok eddigi gyakorlatából látszik, hogy a Genfi konvenció alkalmazhatatlan erre az új típusú kihívásra. Ha menekültként nem lehet elismerni őket, akkor vajon milyen más védelmi mechanizmusokban részesülhetnek? Alkalmazhatóak-e az egyes nemzetközi instrumentumok a védelmükben?

2.2. Cartagena deklaráció és az Addisz Abeba egyezmény

A Cartagena deklaráció és az Addisz Abeba egyezmény menekült-fogalma bővebb, mint a Genfié. Az Afrikai Egységsszervezet (*Organization of African Unity*) 1969-es egyezménye az 1. cikk (1) bekezdésében átveszi a Genfi egyezmény menekült-fogalmát, a (2) bekezdésben ugyanakkor kibővíti⁵² azt: „*a menekült-fogalom minden olyan személyre alkalmazandó, aki külső agressziónak, megszállásnak, idegen uralomnak vagy a közrendet súlyosan megzavaró cselekményeknek van kitéve...*”.⁵³ Kulcsfontosságú ebben a definícióban a környezeti migránsokat tekintve az, hogy lehet-e klímaváltozás⁵⁴ hatásait mint a „*közrendet súlyosan megzavaró*” cselekményeket olyanként értelmezni, amelyik kiváltja a menekültstátust. EDWARDS érvelése szerint elméletileg nincs akadálya annak, hogy újfajta értelmezést nyerjen így az egyezmény, de arra rámutat, hogy attól, mert a szomszédos államok menedéket

⁵⁰ Gunning, Isabelle: *Expanding the International Definition of Refugee: A Multicultural View*. Volume 13, Issue 1. (1989) pp. 35-37.

⁵¹ Salcedo Mesa, Rocca: *Environmental Degradation and Human Rights Abuses: Does the Refugee Convention Confer Protection to Environmental Refugees?* Int. Law: Rev. Colomb. Derecho Int. Bogotá (Colombia). No. 10. (2007) pp. 103,

⁵² Gunning, Isabelle: *Expanding the International Definition of Refugee: A Multicultural View*. Volume 13, Issue 1. (1989) pp. 37.

⁵³ Addisz-abebai egyezmény az afrikai menekültkérdés egyes speciális vonatkozásairól (1969).

⁵⁴ Az Afrikai Unió 2009-es Kampala egyezménye kifejezetten szól a környezeti katasztrófákról, de ez a belső menekülteket védi, így dolgotom szempontjából irreleváns.

nyújtanak a menedékkérőknek, nem deklarálják⁵⁵ azt, hogy az egyezmény 1. cikkének (2) bekezdése értelmében vett kiterjesztett fogalom (kimondottan a környezeti károk) miatt nyújtának védelmet. Az pedig, hogy egy állam mivel érvel, alapvető fontossággal bír az egyezmények értelmezésekor. EDWARDS szerint a természeti katasztrófák áldozatainak nyújtott segítséget inkább úgy kell értelmezni, mint az átmeneti védelem fejlődéséhez való hozzájárulást humanitárius alapokra helyezve, semmint szokásjogi alapot, és semmiféleképpen sem szerződéses kötelezettséggént.⁵⁶

KÄLIN és SCHREPFER szerint az egyezménynek nincs környezeti vonatkozása, de attól nem zárkoznak el, hogy esetleg a jövőben tágabban értelmezze a jog az egyezményt, utat engedve így a védelemnek. Ugyanakkor, KÄLIN szerint ha a kormány felelőssé tehető valamilyen természeti katasztrófáért, mert nem tette meg a megfelelő óvintézkedéseket, vagy elmulasztotta a segítségnyújtást, úgy már alkalmazható az egyezmény.⁵⁷ OKOTH-OBBO szerint a „közrendet súlyosan megzavaró cselekmények” definíció – bár tágnak tűnik –, mégsem éri el maradéktalanul a célját, pont azért, mert kategorizálja ezeket a cselekményeket.⁵⁸

Hasonló analógia lenne alkalmazható a Cartagena deklaráció III (3)⁵⁹ cikkére is, amelyben menekült az a személy, aki „az élőhelyét, biztonságát, vagy szabadságát veszélyeztető általános erőszak, külső agresszió, belső konfliktus, az emberi jogok tömeges megsértése vagy egyéb, a közrendet súlyosan megzavaró körülmények miatt kénytelen menekülni”.⁶⁰ Az Amerikai Államok Szervezete (OEA – *Organización de los Estados Americanos*) felismerte, hogy a klímaváltozás negatív hatásai egyre nagyobb mértékben okoznak emberi jogsértéseket, és egyik célkitűzése mind az államok, mind a népesség adaptációs lehetőségeinek növelése. A

⁵⁵ Lásd még: Kolmanskogg, Vikram – Trebbi, Lisetta: *Cambio climático, desastres naturales y desplazamiento: un enfoque múltiple para resolver las brechas de protección*. International Review of Red Cross. No. 879. Septiembre, (2010) pp. 318.

⁵⁶ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 15.

⁵⁷ UNHCR (2012): *Protecting People Crossing Borders in the Context of Climate Change. Normative Gaps and Possible Approaches*. pp. 48.

⁵⁸ Okoth-Obbo, George – O’Connor, Courtney Mireille – Kjaerum, Morten – Chantavanich, Supang (2003): *Regional Approaches to Forced Migration*. In: Selm, van Joanne – Kamanga, Khoti – Morrison, John – Nadig, Aninia – Spoljar-Vrzina, Sanja – Wiiligen, van Loes (2003): *The Refugee Convention at Fifty. A view from Forced Migration Studies*. Lexington Books. Lanhan. Boulder. New York. Oxford. pp. 31-47.

⁵⁹ „...considera también como refugiados a las personas que han huido de sus países porque su vida, seguridad o libertad han sido amenazadas por la violencia generalizada, la agresión extranjera, los conflictos internos, la violación masiva de los derechos humanos u otras circunstancias que hayan perturbado gravemente el orden público.”

⁶⁰ Cartagenai nyilatkozat a menekültekről (1984).

baj csak az, hogy nem szólnak a deklarációi a határon átvélő migrációról, csakúgy, mint a kampaljai egyezmény, itt is a belső menekültek védelméről van inkább szó.⁶¹

Latin-Amerikában a menekültvédelem a Cartagena deklaráció nyomvonalán fejlődött, a menekült-fogalmat 10 latin-amerikai ország átvittette a nemzeti joganyagába is.⁶²

A régióban nincs teljes egyetértés a Cartagena deklaráció alkalmazásával kapcsolatban, Costa Rica, Panama és Venezuela aggodalmukat fejezték ki a dokumentum bővebb menekültfogalmával kapcsolatban. Ezek többek között a következők: a menekültfogalom helytelen értelmezése és alkalmazása olyan személyekre, akik belső feszültségek, politikai instabilitás, általános erőszak, vagy belső fegyveres konfliktus miatt menekülnek; az egyezmény alkalmazhatósága tömeges vándorlás esetén (tipikusan ilyen lehet a környezeti problémák miatti kényszmigráció); a nem egyértelmű szabályozást azt tekintve, hogy a veszély ami miatt menekülnek, egyedüli vagy csoportos, illetve veszélyezteteti-e a migránsok életét vagy sem; illetve a benne foglaltak elérték-e a szokásjog szintjét.⁶³ Aggodalmakat váltott ki az is, hogy a „közrendet súlyosan megzavaró tényezők” (*otras circunstancias que hayan perturbado gravemente el orden público*) vajon mit takarnak. Eszerint bárkinek meg lehetne adni az asylumot, aki természeti katasztrófák elől menekül. FRANCO és SANTISTEVAN DE NORIEGA szerint ez azonban csak akkor állja meg a helyét, ha ok-okozati kapcsolat van az életet fenyegető esemény és a közrendet súlyosan megzavaró tényező között. A kiváltó oknak valósnak, aktuálisnak és valódi fenyegetésnek kell lennie. Tehát egy közrendet megzavaró eseménysorozat miatt nem lesz valaki menekült, ahhoz tényleges fenyegetés is szükséges. Ezek az emberek ilyenkor nincsenek *üldöztetésnek*⁶⁴ kitéve. Ennél is fontosabb, hogy ember által okozott cselekmény következtében kell fennállnia a közrendet súlyosan megzavaró tényezőnek, tehát a természeti katasztrófák nem állítják be a menekültstátust.⁶⁵ Ezt a Nemzetközi Konferencia a Közép-amerikai menekültekről (*Conferencia Internacional sobre los refugiados centroamericanos – CIREFCA*) is egyértelműsítette.⁶⁶ DE ANDREDE szerint ez a tágabb menekült-fogalom

⁶¹ UNHCR (2012): *Protecting People Crossing Borders in the Context of Climate Change. Normative Gaps and Possible Approaches*. pp. 49.

⁶² UNHCR: *The Refugee Situation in Latin America: Protection and Solution Based on the Pragmatic Approach of the Cartagena Declaration on Refugees of 1984*. International Journal of Refugee Law. (2006) pp. 262-263.

⁶³ Id.

⁶⁴ Az üldöztetés fogalma nincs definiálva a Genfi egyezményben, csak annak okai.

⁶⁵ Franco, L. – Santistevan de Noriega, J (2004): *La contribución del proceso de Cartagena al desarrollo del derecho internacional de los refugiados en América Latina*. Memoria del Vigésimo Aniversario de la Declaración de Cartagena Sobre los Refugiados. pp. 85-93.

⁶⁶ „*otras circunstancias que hayan perturbado gravemente el orden público, deben ser resultado de actos del hombre y no de desastres naturales.*” *Principios y criterios para la protección y asistencia a los refugiados*

inkább humanitárius jellegű, a menekültstátushoz kell egy életveszélyes szituáció, amelyet a fent felsorolt 5 ok egyike idéz elő.⁶⁷

MURILLO GONZÁLEZ a kényszerű migráció okai között egyáltalán nem tesz említést a környezeti tényezőkről. A régióbeli kényszmigráció okai között az emberi jogok és a nemzetközi humanitárius jog tömeges megsértését, a belső konfliktusokat, általános erőszakot, gender kérdések miatt üldözést, politikai nézetek miatt üldözést említi.⁶⁸

DEMANT⁶⁹ szerint a környezeti katasztrófákat, a klímaváltozás hatásait, annak mind társadalmi, mind gazdasági vetületeit nem szabad a „hagyományos” problémáktól elkülönülten kezelni, mert ezeknek egymást erősítő hatásuk van. Szerinte sem illeszthető a környezetpusztulás miatti kényszmigráció a Genfi keretbe, és ő tovább megy, ugyanis úgy gondolja, hogy jelenleg egyetlen olyan nemzetközi instrumentum sincs, amely hatékonyan tudná kezelni a problémát.⁷⁰ Ebből tehát látszik, hogy még a Genfinél sokkal bővebb Cartagena deklarációt sem tekinti megoldásnak a problémára, ahogy a kiegészítő és átmeneti védelmi mechanizmusokat sem.

3. Kiegészítő védelmi mechanizmusok

Az 1-es és 2-es fejezetekből kiderült, hogy a klímaváltozással összefüggésbe hozható migráció elszenvedőire még egy, mindenki által elfogadott definíció sem létezik, az új jelenség szabályozása pedig végképp hézagos. A nemzetközi menekültjog alapinstrumentuma, a Genfi egyezmény keretei közé nem illeszthetők, és a regionális egyezmények – Addisz Abeba és Cartagena Deklaráció – alkalmazásakor sem kristályosodott még ki az a gyakorlat, vajon a szélesebb menekültfogalom ellenére megilleti-e őket a menekültstátus. Az viszont kétségtelen, hogy a talajeroszió, szélsőséges időjárási körülmények, tengerszint-emelkedés olyan alapvető emberi jogokat sért, mint az élethez, egészséghez, tulajdonhoz, kultúrához, önrendelkezéshez való jog. Súlyosbítja a helyzetet az, hogy az emberi jogok védelme még a mai nemzetközi jogban is sok kívánnivalót hagy maga után, a klímaváltozás kérdését tekintve pedig pont azok a régiók a legvesélyeztetettebbek,

repatriados y desplazados centroamericanos en América Latina. Conferencia Internacional sobre refugiados centroamericanos. CIREFCA, Guatemala, 1989. pp. 11.

⁶⁷ Fischel de Andrade, José H: *Regional Policy Approach and Harmonization: A Latin American Perspective*. International Journal of Refugee Law. Vol. 10. No. 3. (1998) pp. 402-404..

⁶⁸ Murillo González, Juan Carlos: *La protección internacional de los refugiados en las Américas*. Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los refugiados. (é.n.) ACNUR, Costa Rica. pp. 265-266.

⁶⁹ Eva Demant, Chief of the Resettlement Section.

⁷⁰ Demant, Eva: *30 años de la Declaración de Cartagena sobre los refugiados. Avances y desafíos de la protección de refugiados en Latinoamérica*. Agenda Internacional. Año XX, No 31. (2013). pp. 137-138.

ahol az emberi jogok betartása és védelme koránt sem járnak élen.⁷¹ A Genfi egyezmény védelmi rendszerét kiegészítendő a nemzetközi jog ismeri az úgynevezett *kiegészítő védelmi mechanizmusokat* (*complementary* vagy *subsidiary protection*), mely az emberi jogokat hívja segítségül. Az egyes emberi jogi instrumentumok (Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya, Kínzás Elleni Egyezmény), nemzetközi jogelvek (*non-refoulement*) és regionális, nemzeti szabályozások (Európai Unió Kvalifikációs irányelve, USA, Mexikó, Új-Zéland, Kanada) hatékony védelmet nyújthatnak azoknak, akik kívül esnek a rendszeren.

A kiegészítő védelem, mint fogalom az 1990-es években került előtérbe, de az eredetéhez egészen a Nemzetek Szövetségéig kell visszamenni, ez akkor még a diplomáciai és konzuli jogi jogsértésekre adott válasznak volt tekinthető. Jogi értelemben a kiegészítő védelmi mechanizmus olyan védelmi formát jelent, amelyet államok garantálnak olyan egyéneknek, akik nemzetközi védelemre szorulnak, de kívül esnek a Genfi egyezmény szabályozási körén. Emberi jogi szerződéseken és emberi jogi elveken, így a visszaküldés tilalmán (*non-refoulement*) alapulnak.⁷²

A *non-refoulement* szokásjogi szabály is, de a Genfi egyezmény 33. cikke,⁷³ a Kínzás elleni egyezmény 3. cikke,⁷⁴ beleértve a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának 7. cikke,⁷⁵ és az Emberi Jogok Európai Egyezmény 3. cikke is rendelkezik róla.⁷⁶ Vagyis, senkit nem lehet visszaküldeni olyan helyre, ahol élete vagy szabadsága veszélyben lenne, illetve kínzásnak, vagy más megalázó, embertelen bánásmódnak lenne kitéve. Míg a Genfi egyezményben ez a jog nem korlátozhatatlan, és bizonyos esetekben ettől eleshet olyan személy, „*akiről alaposan feltételezhető, hogy veszélyezteteti annak az országnak biztonságát, amelynek területén van, vagy aki, mivel különösen súlyos bűncselekményért jogerősen elítélték, veszélyt jelent az illető ország lakosságára nézve*”⁷⁷, addig az emberi jogi rezsimben abszolút jog ez.⁷⁸ Elméletileg minden emberi jogi jogsértés beállítaná a *non-refoulement*-t, a gyakorlatban ez azonban nem ennyire egyszerű. A *Kacaj v. Secretary of State for the Home Department*-ügyben elhangzott, hogy a

⁷¹ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 16.

⁷² McAdam, Jane (2007): *Complementary Protection in International Refugee Law*. Oxford University Press. pp. 19-24.

⁷³ *A menekültek helyzetére vonatkozó genfi egyezmény (1951)*.

⁷⁴ *A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény (1984)*

⁷⁵ *Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966)*

⁷⁶ *Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950)*.

⁷⁷ *A menekültek helyzetére vonatkozó genfi egyezmény (1951)* 33. cikk.

⁷⁸ McAdam, Jane (2007): *Complementary Protection in International Refugee Law*. Oxford University Press. pp. 22.

kérelmezőnek olykor szinte lehetetlen bebizonyítania, hogy származási országában embertelen bánásmódnak lenne kitéve. A gazdasági és szociális jogok tekintetében még delikátábbá válik a kérdés, a bíróságok kényszerben ügyelnek arra, hogy alaposan körülírják az „*embertelen bánásmód*” fogalmát, ellenkező esetben bármilyen ügy nemzetközi védelmet vonhatna maga után, ahol a gazdasági és szociális jogok akárcsak a legkisebb mértékben sérülnek, pl. munkanélküliség esetében. Az azonban kétséges, hogy a klímaváltozás hatásai vajon kimerítik-e az embertelen bánásmód fogalmát (láttuk fentebb, hogy a *persecutor*-fogalom küszöbét nem éri el), a nemzetközi jogászok szerint nem.⁷⁹

A két legfontosabb jog a kiegészítő védelmi mechanizmus ernyője alatt az élethez való jog, és a kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód és büntetés tilalma. Ez nem jelenti azt, hogy csak ez a kettő hívja életre a non-refoulement elvet, de ezt a kettőt ismeri el a nemzetközi jog olyanként, amelyek veszélybe kerülése esetén feltétlenül szükséges a visszaküldés tilalma.⁸⁰ A kiegészítő védelmi mechanizmusok egyik gyenge pontja, hogy főként regionális viszonylatban alkalmazzák őket, az Emberi Jogok Európai Egyezményében és az Amerikai Emberi Jogi Egyezmény alkalmazása során alakult ki a joggyakorlata. Afrikában ennek nincsenek gyökerei. A másik gyenge láncszem a gazdasági és szociális jogok védelme. A rendszer igyekszik kizárni azokat, akik gazdasági, vagy pedig a környezeti okok miatt vándorolnak.⁸¹

3.1. Az élethez való jog

Az élethez való jog alapvető emberi jog, mind a nagy univerzális, mind pedig regionális emberi jogi egyezményekben megtalálhatóak.⁸² Az Emberi Jogi Bizottság egyik általános kommentárjában kifejtette, hogy ez a jog nem derogálható még olyan szükséghelyzetben sem, amely egy nemzet biztonságát fenyegetné.⁸³ Az élethez való jog szorosan összefügg más emberi jogokkal, úgy mint az élelemhez, ivóvízhez, megfelelő életkörülményekhez való jogok, a globális felmelegedés pedig súlyos károkat okoz a mezőgazdaságban, halászatban, talajszikesedéshez vezethet, így veszélyezteti ezeket az alapvető jogokat. MCADAM érvelése

⁷⁹ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 16.

⁸⁰ Id. 18.

⁸¹ Betts, Alexander: *A Survival Migration: A New Protection Framework*. Global Governance 16. (2010) pp. 365.

⁸² Id. Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 3. cikk, Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 6. cikk, Emberi Jogok Európai Egyezménye 2. cikk, Amerikai Emberi Jogi Egyezmény 4. cikk, Emberek és Népek Jogainak Afrikai Chartája 4. cikk, Arab Emberi Jogi Charta 5. cikk.

⁸³ Human Rights Committee, General Comment 6, Article 6. Paragraph 1. 1982.

szerint, amelyet az ENSZ Emberi Jogi Bizottság egyik megállapításának analógiájára alapoz, a klímaváltozás miatti környezetpusztulást lehetne az élethez való jog veszélyeztetésének értékelni.⁸⁴ Azonban a gyakorlatban minden eset egyedi, ezért annak súlyossága döntené el, hogy sérül-e az élethez való jog.⁸⁵ Véleményem szerint MCADAM ezzel akarva-akaratlanul is rámutatott ennek gyengeségére. Ha ugyanis az államok, döntéshozók diszkrecionális jogkörén múlik az, hogy nyújtanak-e védelmet olyan esetekben, amelynek a szabályozása kiforratlan, és az esetek súlyosságát skála-szerűen bírálják el, akkor biztosítható, hogy nagyon sok esetben ítélik majd meg úgy a helyzetet, hogy az adott esemény nem veszélyezteti az illető életét. A klímaváltozással és a menekültjoggal foglalkozó szakértők mind egyetértenek abban, hogy milliókat érint ez a problémahalmaz, így figyelembe kell venni azt is, hogy a recipiens államok társadalmi és gazdasági rendszere nem biztos, hogy megfelelő adaptációs képességekkel rendelkezik a környezeti menekültek befogadását, integrálását tekintve.

WEERAMANTRY bíró a *Bős-Nagymaros-ügy* kapcsán különvéleményében hangoztatta, hogy „a környezet védelme a mai emberi jogi rezsim egyik vitális kérdése...elengedhetetlenül szükséges az egészséghez és az élethez való jogok gyakorlásához”.⁸⁶

Az Európai Emberi Jogi Bíróság a *Budayeva v. Russia-ügyben* úgy találta, hogy az állam felelőssége az egyének életének védelme, és ez kiterjed a természeti katasztrófákra is, ahol nagy azok kockázata.⁸⁷ Ez egy rendkívül fontos érv a jövőbeli jogfejlődést tekintve, ugyanakkor, mivel az államok természeti katasztrófákra való válaszadási képessége meglehetősen limitált, kérdéses, hogy ez valóban megfelelő védelmet nyújthat-e. Illetve az sem egyértelmű, hogy ez vajon a klímaváltozásból következő természeti csapásokra is értendő-e.

Az Amerika-közi Emberi Jogi Bizottság rámutatott az élethez való jog és a fizikai környezet közötti kapcsolatra a *Yanomami-ügyben*, illetve az Amerika-közi Emberi Jogi Bíróság a *Yakye Axa v. Paraguay-ügyben* megállapította, hogy az őslakosok erőszakos elköltöztetése a földjeikről megsértheti az élethez való jogot és az emberi méltósághoz való jogot is. Az Afrikai Emberi Jogi Bizottság szintén úgy foglalt állást, hogy sérült az élethez és az egészséghez való joguk azoknak, akiktől Mauritániában elkobozták a földjeiket.⁸⁸

⁸⁴ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 19.

⁸⁵ Id. pp. 20.

⁸⁶ Bős-Nagymaros-ügy, Nemzetközi Bíróság, 1997.

⁸⁷ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 21.

⁸⁸ Id.

RAMCHARAN, kimondottan az emberi jogokra specializálódott jogász szerint „a környezet pusztulása egész csoportok életét veszélyeztetheti; a kapcsolat az élethez való jog és a környezet között evidens.”⁸⁹

KOLMANSKOGG és TREBBI felvetnek egy érdekes gondolatot, szerintük az emberi jogok súlyos és szisztematikus megsértése egyenlő az üldözéssel (*persecución*), és mind a természeti katasztrófák, mind pedig a fegyveres konfliktusok súlyosan sértik az emberi jogokat.⁹⁰ Ezen a gondolatmeneten elindulva azonban nemcsak a kiegészítő védelmi mechanizmusok, hanem szélsőséges esetben még akár a Genfi egyezmény is alkalmazható lenne, ha a klímaváltozás hatásait mind üldözést tekintjük. Továbbá, ez azt jelentené, hogy az államok akkor is súlyosan megsértenék az emberi jogokat, ha meg akarnák védeni az egyéneket, pusztán nincs megfelelő kapacitásuk, infrastruktúrájuk ehhez.⁹¹ Véleményem szerint ennél mindenképpen cizelláltabb megközelítést kíván a kérdés.

Látható tehát, hogy a fizikai környezetben bekövetkező változások és az élethez való jog közötti kapcsolatot a különböző bírói fórumok is elismerik. Ez mindenképpen öröndetes hír figyelembe véve azt, hogy egy rendkívül súlyos és tömegeket érintő problémával nézhet szembe belátható időn belül a nemzetközi közösség. Ha a környezet pusztulása sértheti az élethez való jogot, az élethez való jog veszélyeztetése életre hívja a *non-refoulement* elvet, akkor az emberek számára ez a kiegészítő védelmi kategória létező alternatíva lehet.

3.2. Kegyetlen, embertelen, megalázó bánásmód tilalma

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya tiltja a kínzást, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmódot.⁹² Az Emberi Jogi Bizottság nem tartja kívánatosnak azt, hogy tételszerűen felsorolja a kegyetlen bánásmód formáit illetve hogy élesen elhatárolja egymástól ezeket a cselekedeteket, ez mindig az adott körülményektől és szituációtól függ.⁹³

⁸⁹ Salcedo Mesa, Rocca: *Environmental Degradation and Human Rights Abuses: Does the Refugee Convention Confer Protection to Environmental Refugees?* Int. Law: Rev. Colomb. Derecho Int. Bogotá (Colombia). No. 10. (2007) pp. 93.

⁹⁰ Kolmanskogg, Vikram – Trebbi, Lisetta: *Cambio climático, desastres naturales y desplazamiento: un enfoque múltiple para resolver las brechas de protección*. International Review of Red Cross. No. 879. Septiembre, (2010) pp. 319.

⁹¹ Esposito, Carlos – Torres Camprubí, Alejandra: *Cambio climático y derechos humanos: El desafío de los 'nuevos refugiados'*. Revista de Derecho Ambiental de la Universidad de Palermo. No. 1. (2012) pp. 22.

⁹² Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 7. cikk.

⁹³ Human Rights Committee, General Comment 20. Article 4. 1994.

Ebből látszik, hogy nagyon nehéz annak eldöntése, hogy az egyes esetekben a PPJNE (ICCPR) 7. cikkének mely aspektusáról van szó.⁹⁴

A 7. cikk magával vonja a *non-refoulement* kötelezettségét,⁹⁵ azonban a klímaváltozás következményeivel összhangban nem biztos, hogy életre lehet hívni ezen egyezmény 7. cikke alapján ezt a nemzetközi szokásjogi elvet. A természeti katasztrófák, legyenek akár emberi tevékenységek következtében előidézettek, kétséges, hogy megfeleltethetőek-e a mai nemzetközi jogban értett kínzás fogalmának.⁹⁶

A *Soering v. United Kingdom*-ügy óta az Emberi Jogok Európai Egyezmény 3. cikkét egy gátként tekintik, amely nem engedi, hogy egy személyt olyan helyre küldjenek vissza, ahol az illető kínzás, embertelen vagy megalázó bánásmód *veszélyével* kell hogy szembenézzen. Az Emberi Jogok Európai Bírósága szerint a 3. cikk abszolút jellegű, nem enged mérlegelési lehetőséget az államoknak semmilyen körülmények között. A bíróság nyitva hagyja annak lehetőségét, hogy egy esetleges általános erőszak vajon megsértheti-e a 3. cikket. Ehhez az kell, hogy az erőszak mértéke elérjen egy szintet, „*real risk of ill-treatment simply by virtue of an individual being to such violence on return*”.⁹⁷ A brit UK Asylum and Immigration Tribunal az egyik ügyben (*AM & AM*) úgy érvelt, hogy a nagyon rossz humanitárius körülmények, úgy mint az élelemhez, menedékhez és egyéb, az élethez szükséges alapfeltételekhez való hozzájutás veszélye még nem sérti az egyezmény 3. cikkét. Ez pedig egy nagyon magas küszöböt állít fel a környezeti menekülteket tekintve. Igaz ugyan, hogy a klímaváltozás hatásai az alapvető életfeltételeket károsíthatják, a 3. cikk viszont csak akkor alkalmazható, ha az egyén már kimondottan valami súlyos, extrém bánásmód áldozata lett, semmiképpen sem lehet hivatkozni rá akkor, ha az esemény még nem következett be, vagy pedig várhatóan a jövőben lesznek súlyos következményei. A romló környezeti életfeltételek miatti migránsok számára tehát nem jelent ez valós alternatívát, ugyanis egy esetleges, a jövőben bekövetkező eseményre nem vonatkozik.⁹⁸

⁹⁴ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 23.

⁹⁵ Id.

⁹⁶ Kolmanskogg, Vikram – Trebbi, Lisetta: *Cambio climático, desastres naturales y desplazamiento: un enfoque múltiple para resolver las brechas de protección*. International Review of Red Cross. No. 879. Septiembre, (2010) pp. 321.

⁹⁷ Id. pp. 24.

⁹⁸ Id. pp. 25.

3.3. Gazdasági és szociális okok

Az emberi jogi szerződések és a védelmükre létrehozott testületek hagyományosan nem fektettek akkora hangsúlyt a gazdasági, szociális, kulturális jogokra, mint a polgári és politikai jogokra. Mindez ahhoz vezetett, hogy a polgári és politikai jogokhoz inherensen hozzátartoznak a gazdasági és szociális jogok. A gazdasági és szociális jogsértéseket ezért az Emberi Jogok Európai Egyezménye 3. cikkének megsértéseként is értékeli a bírói fórumok. A *D. v. United Kingdom-ügyben* a kérelmezőt nem küldték vissza a származási országába, ahol elérhetetlennek bizonyult számára az orvosi ellátás igénybevétele, ezt pedig a klímaváltozás hatásaival (élelem és vízhiány stb.) összefüggésben nagyon gyakran idézik fel, mint egy potenciális kiegészítő védelmi mechanizmust. A fent megnevezett ügyben az Európai Emberi Jogi Bíróság összefoglalta, hogy az illető származási országába való visszaküldés veszélyeztetné a kérelmező életkilátásait a meglehetősen szegényes egészségügyi ellátásnak köszönhetően, és mentális és fizikai szenvedést is okozna neki.⁹⁹ Ezzel szemben az *N. v. United Kingdom-ügyben* megállapította a bíróság, hogy „*az a tény, hogy a kérelmező körülményei, beleértve a várható élettartamát, lecsökkenne annak következtében, hogy elutasítják a kérelmet, önmagában nem elégséges a 3. cikk szerinti jogsértéshez.*”¹⁰⁰ Látható tehát, hogy a bíróság egy nagyon magas küszöböt állított fel. Ahhoz, hogy a klímaváltozás hatásai miatti kényszervándorok számára ez egy valós védelem legyen, még valószínűleg évtizedek fognak eltelni.

3.4 Az átmeneti védelemről szóló EU-s irányelv

A Tanács 2001/55/EK irányelvét a tömeges beáramlás esetén nyújtandó átmeneti védelemről 2001. július 20-án fogadták el, és 2002. december 31-ig minden tagállamnak át kellett ültetnie a belső jogba.¹⁰¹ Az irányelv 2. cikk (c) pontja értelmében a „*lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek harmadik ország állampolgárai vagy hontalan személyek, akiknek el kellett hagyniuk származási országukat, illetve régiójukat, illetve evakuálták őket, különösen nemzetközi szervezetek fellépésének eredményeképpen, és akik az adott országban fennálló helyzet miatt nem képesek biztonságos és tartós feltételek mellett visszatérni, akik a*

⁹⁹ Id. pp. 26.

¹⁰⁰ Id. pp. 26.

¹⁰¹ Kende Tamás – Szűcs Tamás (2011): *Bevezetés az Európai Unió politikáiba*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest. pp. 684.

genfi egyezmény 1A. cikkének, vagy más nemzetközi védelmet nyújtó nemzetközi vagy nemzeti jogszabályok hatálya alá tartoznak, különösen olyan személyek, akik fegyveres konfliktus, vagy helyi erőszakos cselekmény helyszínéről menekültek el, és ki vannak téve emberi jogaik rendszeres, vagy általános megsértése komoly kockázatának, illetve ennek áldozatai.”¹⁰² MCADAM szerint ez nyújthatna védelmet a környezeti menekülteknek, ugyanis a 2. cikk (c) pontja nem definiálja pontosan, kik esnek a hatálya alá,¹⁰³ és ahogy láthattuk a korábbi fejezetekből, az emberi jogaik súlyosan sérülnek.

Az irányelv megszövegezésekor a különböző delegációk között vita volt abban a tekintetben, hogy a környezeti okok miatti lakóhely-elhagyást belefoglalják-e az irányelvbe. A finnek bele szeretnék volna foglalni az irányelv végső szövegébe, azonban a belgák és spanyolok tiltakozása miatt végül nem került bele explicite a szövegbe.¹⁰⁴

A tömeges beáramlást (*mass influx*) nem definiálja az irányelv, ugyanakkor az, hogy az irányelv az átmeneti védelem nyújtását a tömeges beáramlással összeköti, gyengítheti ezt a típusú védelmet. Nem tisztázott ugyanis az, hogy egyéni esetekben alkalmazható-e.¹⁰⁵ A kérelmező akkor is védelemre szorulhat, ha nincs szó tömeges áramlásról.

Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága szerint az államok nyújthatnának átmeneti védelmet azoknak, akik a klímaváltozás hatásainak, természeti katasztrófáknak, vagy akut distressz egyéb formáinak vannak kitéve.¹⁰⁶ Des Browne, korábbi brit belügyminiszter szerint a direktíva lehetőséget ad majd a tagállamoknak a humanitárius segítségnyújtásra háború és természeti katasztrófák áldozatainak, és gyorsabb reagálást tesz majd lehetővé az emberi szenvedés megelőzését tekintve.¹⁰⁷

Az átmeneti védelemről szóló irányelvet 2011. nyaráig nem alkalmazták, habár az arab tavasz kapcsán ez felmerült,¹⁰⁸ de akkor sem természeti katasztrófák miatti okokból.

¹⁰² 2001/55/EK irányelv a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelem minimumkövetelményeiről, valamint a tagállamok e személyek befogadása és a befogadás következményeinek viselése tekintetében tett erőfeszítései közötti egyensúly előmozdítására irányuló intézkedésekről

¹⁰³ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 38-39.

¹⁰⁴ Kolmannskog, Vikram – Myrstad, Finn: *Environmental Displacement in European Asylum Law*. European Journal of Migration and Law 11. (2009) pp. 316.

¹⁰⁵ Id. pp. 317.

¹⁰⁶ UNHCR: *Climate Change, Natural Disasters and Human Displacement: a UNHCR Perspective*. 2009. pp. 9.

¹⁰⁷ Kolmannskog, Vikram – Myrstad, Finn: *Environmental Displacement in European Asylum Law*. European Journal of Migration and Law 11. (2009) pp. 317.

¹⁰⁸ Kende Tamás – Szűcs Tamás (2011): *Bevezetés az Európai Unió politikáiba*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest. pp. 684.

3.5. A Kvalifikációs irányelv

Az Európai Tanács 2004/83/EK irányelve szerint kiegészítő védelemre jogosult az a személy, aki „*harmadik ország olyan állampolgára, illetve olyan hontalan személy, aki nem minősül menekültnek, de akivel kapcsolatban megalapozott okokból azt kell feltételezni, hogy származási országába, illetőleg hontalan személy esetében a korábbi szokásos tartózkodási helye szerinti országba való visszatérése esetén a 15. cikk szerinti súlyos sérelem elszenvedése tényleges veszélyének van kitéve...*”.¹⁰⁹ A 15. cikk szerinti súlyos sérelem az irányelv szerint a halálbüntetés kiszabására vagy végrehajtására; a kínzás vagy embertelen, megalázó bánásmódra illetve a nemzetközi vagy belső fegyveres konfliktushelyzetben felmerülő megkülönböztetés nélküli erőszak következtében a polgári személy életének vagy sértetlenségének súlyos és egyedi fenyegetettségére terjed ki.¹¹⁰ MCADAM szerint az irányelv nem tartalmaz egy olyan rendelkezést sem, amely alkalmazható lenne erre az új típusú migrációra. A Bizottság felvetette annak lehetőségét, hogy az irányelv szövegébe belefoglalják a környezeti katasztrófákat mint a kiegészítő védelmet aktiváló okot, de erről még csak komoly viták sem születtek a szövegezéskor,¹¹¹ és egyetlen tagállam sem nyújtott be javaslatot ezzel kapcsolatban, így a végső szövegből is kimaradt.¹¹² Az irányelv szövegezésekor felmerült, hogy a kiegészítő védelem vonatkozzon „*az emberi jogok általános vagy szisztematikus megsértésére*” is, ezt azonban leszavazták.¹¹³ Ha ezt a verziót fogadták volna el, úgy minden bizonnyal a környezeti migránsokat is megillette volna a kiegészítő védelem az emberi jogaik megsértése miatt. Az Európai Parlament hangsúlyozta, hogy a határokon átívelő, környezeti okok miatti kényszervándorok ugyanúgy védelemre szorulnak, mint a konvencionális menekültek illetve az irányelv védelme alatt álló személyek, továbbá sürgeti a megfelelő védelmi instrumentumok kialakítását.¹¹⁴

Alkalmazható-e a Tanács 2004/83-as irányelve a környezeti migránsokra? JAKULEVICIENE szerint nem, mert a természeti katasztrófák elől menekülőket más instrumentumok védik, vannak, akik a Genfi egyezmény hatálya alá esnek abban az esetben,

¹⁰⁹ 2004/83/EK irányelv a harmadik országok állampolgárainak illetve a hontalan személyeknek menekültként vagy a más okból nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésének feltételeiről és az e státuszok tartalmára vonatkozó minimumszabályokról 2. cikk (e)

¹¹⁰ Id. 15. cikk

¹¹¹ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 39.

¹¹² Kolmannskog, Vikram – Myrstad, Finn: *Environmental Displacement in European Asylum Law*. European Journal of Migration and Law 11. (2009) pp. 319.

¹¹³ Id. pp. 320.

¹¹⁴ Id. pp. 319.

ha az öt genfi ok egyike miatt a saját kormányuk marginalizálja őket, természeti erőforrásokat felhasználva, humanitárius okokból pedig szintén nem köteles egy tagállam a kiegészítő védelem garantálására.¹¹⁵

Problémás az is, hogy a 15. cikk „*súlyos és egyedi*” fenyegetettségéről beszél, ráadásul nemzetközi vagy belső fegyveres konfliktushelyzettel egyetemben. Még ha fegyveres konfliktussá eszkalálódna egy környezeti okok miatti konfliktus, a kiváltó ok, egy pusztító tájfun vagy vulkánkitörés, elsivatagosodás emberek százait, ezreit, szélsőséges esetben akár tízezreit is érintheti, tehát itt nem egyedi fenyegetettségéről van szó. A cikk értelmezésével a nemzeti bíróságok és az Unió bírósága is folyamatosan küzd, a Luxemburgi Bíróság az *Elgafaji-ügyben* úgy határozott, hogy a fenyegetettség súlya és a fenyegetés személyessége csereviszonyban áll, vagyis minél súlyosabb a fenyegetés, annál kevésbé kell bizonyítani, hogy konkrétan a kérelmező személye ellen irányul.¹¹⁶

Az irányelv 21. cikke a visszaküldés elleni védelemről szól. A cikk szerint a tagállamoknak tiszteletben kell tartaniuk a *non-refoulement* elvet a nemzetközi jogi kötelezettségeikkel összhangban.¹¹⁷ Az emberi jogi rezsimben a *non-refoulement* elve abszolút jellegű, és abban az esetben alkalmazható, ha a visszaküldéssel fennáll a veszélye a jogsértésnek.¹¹⁸ A 3.1-es fejezetből kiderült, hogy az élethez való jog sérülése esetén a *non-refoulement* elv aktiválódik, a fizikai környezet pusztulása és az élethez való jog közötti kapcsolatot pedig a bírói fórumok is elismerik, így bár az irányelv szövege nem tesz említést a klíma-menekültekről, azonban véleményem szerint alkalmazható lenne rájuk a visszaküldés tilalma, hiszen az irányelv szövegezése szerint a *non-refoulement* elvet a nemzetközi kötelezettségekkel összhangban kell értelmezni, az emberi jogok védelme, illetve azok betartása viszont az. Az Európai Emberi Jogi Bíróság a *Budayeva and others v. Russia-ügyben* úgy találta, hogy sérült a felperes élethez való joga, miután a hatóságok nem tettek meg mindent a földcsuszamlás megakadályozásáért.¹¹⁹ Mivel a szélsőséges természeti katasztrófák, klímaváltozás káros hatásai miatt visszaküldés tilalma a nemzetközi jogban még nem kristályosodott ki, illetve a migráció ezen új típusáról csak nemrégiben kezdődött meg a

¹¹⁵ Jakulevicie, Lyra: *Is There a Need for an Extension of Subsidiary Protection in the European Union Qualification Directive?* Jurisprudence. (2010) pp. 226-227.

¹¹⁶ Kende Tamás – Szűcs Tamás (2011): *Bevezetés az Európai Unió politikáiba*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest. pp. 686.

¹¹⁷ 2004/83/EK irányelv a harmadik országok állampolgárainak illetve a hontalan személyeknek menekültként vagy a más okból nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésének feltételeiről és az e státuszok tartalmára vonatkozó minimumszabályokról 21. cikk

¹¹⁸ Kolmannskog, Vikram – Myrstad, Finn: *Environmental Displacement in European Asylum Law*. European Journal of Migration and Law 11. (2009) pp. 323.

¹¹⁹ Id. pp. 320.

tudományos gondolkodás, ezért, – bár a jog lehetőséget teremtené rá – nem tartom valószínűnek, hogy a közeljövőben kiegészítő védelemben részesítené bármelyik tagállam is az érintetteket a *non-refoulement* elv alapján.

Az irányelv hatálya alá nem tartoznak azok a személyek, akik bár humanitárius okokból valóban segítségre szorulnának, de a 15. cikk szerinti küszöböt nem érik el.¹²⁰ Ugyanakkor, az irányelv csak egy minimumot ír elő, a tagállamoknak diszkrecionális jogkörükben áll az, hogy ennél kedvezőbb elbánásban részesítsék a rászorulókat,¹²¹ így elméletileg nincs akadálya annak, hogy egy tagállam megengedőbb legyen. Így járt el Dánia is, amikor humanitárius alapon védelembé részesített olyan személyeket, akik extrém életkörülményeknek voltak kitéve.¹²²

Összegezve tehát elmondható, hogy az irányelv mainstream értelmezése szerint nem részesülhetnek védelemben a környezeti migránsok, amelynek inkább politikai, mintsem jogi gátja van. A szabályozás a korábbi joghézagok pótlására született, azonban erre az új kihívásra még nincs felkészülve a nemzetközi közösség.

3.6. Nemzeti szabályozás: követendő példa?

Bár a dolgozat célja a menekültek nemzetközi védelmének bemutatása, úgy gondolom, érdemes röviden bemutatni néhány ország példáján keresztül, hogyan szabályozzák a természeti katasztrófák okozta kényszervándorlást, adott esetben ez a későbbiek folyamán inspirációs forrást jelenthet mind az univerzális, mind a regionális szintű szabályozást (korrekcióját) tekintve.

Európában csak Finnország és Svédország nyújt védelmet kimondottan környezeti katasztrófák miatti okokból. A finn *Aliens Act* 88(a) pontja szerint ideiglenes tartózkodási engedélyt kapnak azok, akiket nem lehet menekültként elismerni, és nem részesülhetnek kiegészítő védelemben sem, de nem térhetnek vissza a származási országukba vagy a korábbi tartózkodási helyükre környezeti katasztrófák vagy belső illetve nemzetközi fegyveres konfliktus miatt bekövetkező rendkívül rossz biztonsági körülmények illetve elégtelen emberi jogi helyzet miatt.¹²³ A finn szabályozás, ellentétben a svédde, nem követeli meg, hogy

¹²⁰ UNHCR (2005): *Protection Mechanism Outside of the 1951 Convention („Complementary Protection”)*. pp. 18.

¹²¹ Id. pp. 20.

¹²² Kolmannskog, Vikram – Myrstad, Finn: *Environmental Displacement in European Asylum Law*. European Journal of Migration and Law 11. (2009) pp. 324.

¹²³ The Finnish Aliens Act. Article 88.

legyen a katasztrófa sújtotta országban egy biztonságos rész, ahová a menekülni kényszerülők mehetnének.¹²⁴

A svéd *Aliens Law* 4. fejezetének 2(3) része szerint védelemre szorul az a személy, aki képtelen visszatérni a származási országába környezeti katasztrófák miatt.¹²⁵ A *travaux préparatoire* szerint a környezeti katasztrófák miatt általában átmeneti védelemre szorulnak a kényszervándorok, de megemlítették benne azokat a problémákat, amelyekre tartós megoldást kell majd találni, pl. a süllyedő szigetek.¹²⁶ A védelem garantálásához elengedhetetlen, hogy az adott országban ne legyen belső menekülési alternatíva, egy biztonságos országrész, ahová a kényszervándor fordulhatna, illetve a környezeti katasztrófa hirtelen kell, hogy bekövetkezzen.¹²⁷

Az Egyesült Államok, bár nem tagja sem a Genfi egyezménynek, és értelemszerűen nem vonatkozik rá a Kvalifikációs irányelv sem, a környezeti katasztrófákat tekintve mégis rendelkezik a Bevándorlási és Állampolgársági Törvényében (*Inmigration and Nationality Act*) átmeneti védelmi státuszról (*Temporary Protected Status – TPS*). A 244. paragrafus olyan személyeket véd a TPS, akik származási országában „földrengés, áradás, szárazság, járvány vagy más környezeti katasztrófa” sújtott, és a „külföldi állam képtelen átmenetileg kezelni a helyzetet”,¹²⁸ és a külföldi állam kifejezetten kérte a TPS megadását az állampolgárai számára.¹²⁹ Kulcsfontosságú, hogy ez csak olyan személyekre vonatkozik, akik a katasztrófa idején már az USA-ban tartózkodnak, tehát azokra nem, akik a felsorolt természeti katasztrófák előtt menekülnek. A 2010-es Haiti földrengés után a TPS miatt maradhattak haiti állampolgárok az USA-ban, de Peru, Pakisztán, Sri Lanka, India, Indonézia, Szomália lakosai is védelmet élveztek.¹³⁰

Az USA-féle szabályozás a jövőbeli problémákat tekintve nem tekinthető elégséges szabályozásnak, ugyanis Kiribati, Banglades vagy Tuvalu lakosainak nem nyújt majd védelmet ez a fajta szabályozás. A svéd szabályozás gyengesége, hogy a belső menekülési

¹²⁴ Chirala V., Sireesha: *Acclimating to Climate Change: Filling the International Policy Void for Environmentally Displaced People*. Houston Journal of International Law. Vol. 35:2. (2013) pp. 385.

¹²⁵ The Swedish Aliens Law. Chapter 4. Section 2 (3).

¹²⁶ Kolmannskog, Vikram – Myrstad, Finn: *Environmental Displacement in European Asylum Law*. European Journal of Migration and Law 11. (2009) pp. 322.

¹²⁷ Chirala V., Sireesha: *Acclimating to Climate Change: Filling the International Policy Void for Environmentally Displaced People*. Houston Journal of International Law. Vol. 35:2. (2013) pp. 384.

¹²⁸ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 37.

¹²⁹ Chirala V., Sireesha: *Acclimating to Climate Change: Filling the International Policy Void for Environmentally Displaced People*. Houston Journal of International Law. Vol. 35:2. (2013) pp. 382.

¹³⁰ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 37.

alternatíva-konceptióján alapul, ami gyengítheti a védelmet. A finn *Aliens Act* viszont megelőzte a korszakot.

4. Mítosz, vagy valóság? A legveszélyeztetettebb országok

A klímaváltozás és annak káros hatásai súlyos következményekkel fognak járni a Föld egész lakosságára nézve. A környezeti okok miatti migráció leginkább Ázsiát, Afrikát és Latin-Amerikát érinti. Ázsiában a nagy népsűrűség és az alacsonyan fekvő tengerpartok (Banglades) okoznak problémát, Afrikában a szárazság és a vízkészlet hiánya, míg Latin-Amerikában, elsősorban Venezuelában és Uruguayban árvizek, Guatemalában és Mexikóban pedig extrém szárazság indukálhatja a migrációt.¹³¹

Kiribati, Tuvalu és a Maldív szigetek csak néhány példa arra, hogy a tengerszint-emelkedés országokat tüntethet el. NGO-k jelentései szerint Kiribati és Tuvalu 2050-re lakhatatlan lesz, lakói pedig a világ első klíma-menekültjei lesznek.¹³² Kiribati lakossága 100 ezerre tehető, Tuvalu pedig mindössze 10 ezer lakosú, de mindkét ország népsűrűsége nagy. A 2004-es Otin Taai Deklarációban a *World Council of Churches* figyelmeztetett arra, hogy az ember okozta klímaváltozás milyen hatásokkal jár majd a csendes-óceáni kis szigetállamokra, ezek között említették a tengerszint-emelkedést, egyre erősebb viharokat, tájfunokat, áradásokat, korallszigetek pusztulását, szárazságot, vízhiányt.¹³³ A Tanács szerint Kiribati már most is súlyos károkat szenvedett, a sós víz betörése a szárazföldi területekre tönkreteszi a talajt és az édesvíz-készletet, a tengerpartok erodálódnak, a korallzátonyok pusztulnak.¹³⁴

Nem zárható ki, hogy a jövőben a kis szigetállamok lakói legyenek az első klíma-menekültek, azonban a jelenlegi joggyakorlat nem ezt tükrözi. 2013. decemberében az Új-zélandi bíróság elutasította Ioane Teitiota Kiribati lakos keresetét, hogy ismerjék el őt a világon elsőként klíma-menekültként. Szerinte a globális felmelegedés az üldözés egy

¹³¹ Bierman, Frank – Boas, Ingrid: *Protecting Climate Refugees: The Case for a Global Protocol*. Environment, November-December (2008) pp. 2.

¹³² McAdam, Jane: *Swimming against the Tide: Why a Climate Change Displacement Treaty is not the Answer?* International Journal of Refugee Law. Vol. 23. No 1. (2011) pp. 8.

¹³³ Id. pp. 9.

¹³⁴ World Council of Churches: http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/wcc-programmes/justice-diakonia-and-responsibility-for-creation/climate-change-water/otin-tai-declaration?set_language=en. (Letöltve: 2014. március 21.)

formája, és a Genfi egyezmény hatálya alá tartozik. John Priestley bíró szerint nem az Új-zélandi bíróság feladata a Genfi egyezmény kibővítése, így a kérelmet elutasították.¹³⁵

Banglades esetében a tengerszint-emelkedés 2080-ra partjainak 30%-át mossa majd el a számítások szerint, és áradásokkal, talajerózióval, extrém viharokkal is kénytelen lesz szembe nézni a klímaváltozás miatt. Szakértők szerint elképzelhető, hogy 2050-re Bangladesből 30 millió embert kell majd kitelepíteni a fenti okokból.¹³⁶

5. Megoldási javaslatok

A dolgozatból kiderült, hogy a környezeti okok miatti kényszmigránsok problémája rendkívül összetett, és mindezekig hézagos a szabályozása. Mi lehet akkor a megoldás? A Genfi egyezmény nem alkalmas a probléma kezelésére, hiszen teljesen más okok vezettek a létrehozásához, illetve sem fogalmilag, sem tartalmilag nem illeszthető a konvencióba. A kiegészítő védelmi mechanizmusok nyújthatnak védelmet számukra, ám a bíróságok joggyakorlata is eltérő, nincs konszenzus a klíma-menekültek védelmét tekintve.

Felmerült a nemzetközi közösség körében egy *új egyezmény* kötése ugyanúgy, mint esetleg egy második *kiegészítő jegyzőkönyv* létrehozása a már meglévő Genfi egyezményhez.¹³⁷ Tapasztalatok szerint egy teljesen új egyezményt létrehozni mindig könnyebb, mint egy már meglévőt kiegészíteni,¹³⁸ azonban ebben az esetben ez nem biztos, hogy így lenne. Ennél az új típusú kihívásnál ugyanis nagyon nehéz elkülöníteni a klímaváltozást más egyéb migrációs motivációktól, ami nagyban megnehezítené az új egyezmény alkalmazhatóságát. Problematikus az is, hogy egy új egyezmény valószínűsíthetően egyéni asylum kérelmekre vonatkozó szabályokról szólna, a klímaváltozás pedig pont egy olyan jelenség, amely tömegesen onthatja a kényszervándorokat. Figyelembe kell venni azt is, hogy egy klíma-menekült tárgyú konvenciónál a politikai érdekek is nagyon fontos szerepet játszanának, így elképzelhető, hogy létre sem jöhetne hasonló

¹³⁵ The Ecologist: Kiribati and the Impending Climate Refugee Crisis. http://www.theecologist.org/News/news_analysis/2183695/kiribati_and_the_impending_climate_refugee_crisis.html (Letöltve: 2013. december 6.)

¹³⁶ McAdam, Jane: *Swimming against the Tide: Why a Climate Change Displacement Treaty is not the Answer?* International Journal of Refugee Law. Vol. 23. No 1. (2011) pp. 11-12.

¹³⁷ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 55.

¹³⁸ Hoffmann Tamás előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2014. március 18-án.

megállapodás,¹³⁹ vagy ha mégis létrejönne, konszenzus hiányában nagyon sok állam nem ratifikálná, vagyis nem válna részesévé, úgy pedig nem lehetne kikényszeríteni sem.¹⁴⁰ A migrációs politikák egyik fő jellemzője, hogy főként nemzeti szinten történik a szabályozásuk, így az államok már csak ezért sem lennének hajlandóak egy teljesen új egyezményt létrehozni, ami kötelezettségeket róna rájuk.¹⁴¹

Születhetne egy új klíma-menekült tárgyú *Guiding Framework*, ami nem róna az államokra plusz kötelezettséget, ellenben tisztázná, hogy a meglévő nemzetközi szabályokat hogyan lehetne úgy alkalmazni, hogy hatékony védelmet nyújtsanak a kényszervándoroknak. Ezeket az ajánlásokat aztán idővel a nemzeti jogba is át lehetne ültetni. Hasonló megoldás lenne az ENSZ Főtitkár által létrehozott, környezeti migránsokkal foglalkozó bizottság (*Global Commission on Movement of Persons in the Context of Climate Change*), amelynek feladata elsősorban a kutatás, elemzés, konzultációs anyagok elkészítése lenne, ezek alapján pedig ajánlásokat fogalmazna meg.¹⁴²

Regionális szinten is kialakulhatnának új védelmi mechanizmusok, Afrikában ezeknek különösen nagy jelentőségük van. Ezek előnye, hogy regionális szinten az államoknak sokkal nagyobb az együttműködési hajlandóságuk, így hatékonyabb védelmi formát jelenthetnek ezek a lokális együttműködések.¹⁴³

Kiribati, Tuvalu és a Maldív-szigetek esetében az *áttelepítés* is szóba került,¹⁴⁴ ez azonban nem tekinthető globális válasznak a problémára, ugyanis túl sok embert veszélyeztetnek a környezeti hatások, és nincs elég terület, ahová költözhetnének a vándorok. Ez utóbbi megoldás a legkevésbé népszerű, egyrészt biztonsági okok miatt, másfelől viszont az áttelepítettek elveszítenék identitásukat, kultúrájukat.¹⁴⁵

Az áttelepítés költségeit viselhetné a már meglévő négy (Európai Menekültügyi Alap; Európai Integrációs Alap; Európai Visszatérési Alap; Európai Külső Határok Alap)¹⁴⁶ alapon túl egy újonnan létrehozott finansziális intézmény (*Climate Refugee Protection and*

¹³⁹ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 55-56.

¹⁴⁰ UNHCR (2012): *Protecting People Crossing Borders in the Context of Climate Change. Normative Gaps and Possible Approaches*. pp. 69-70.

¹⁴¹ Id. 67.

¹⁴² Id. 75.

¹⁴³ Id. 76.

¹⁴⁴ UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards*. pp. 58.

¹⁴⁵ Id. pp. 58-59.

¹⁴⁶ Kemenszky Ágnes előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2013. szeptember 30-án.

Resettlement Fund). A legdelikátabb kérdés ennél az eszköznél az, hogy vajon mennyivel lesznek hajlandók az egyes országok a költségekhez hozzájárulni.¹⁴⁷

Konklúzió

A klímaváltozás hatásai miatt bekövetkező élőhely-pusztulás, illetve a hirtelen bekövetkező természeti katasztrófák miatti migráció nemzetközi síkon történő szabályozása még meglehetősen hiányos. A dolgozatból kiderült, hogy a nemzetközi közösség csak néhány éve kezdett el foglalkozni ezzel az új típusú migrációval, és jelenleg nincs konszenzus még a konceptualizálást tekintve sem. Univerzális síkon a Genfi egyezmény védelmében nem bízhatnak, a két regionális egyezmény menekült-fogalma pedig a jelenlegi *mainstream* szerint nem vonatkozik rájuk, bár a sokkal tágabb definíció kétségkívül lehetőséget teremt a bírói illetve döntéshozó szervek evolutív értelmezésére, így nem zárható ki, hogy idővel ez a két regionális dokumentum hatékony védelmi instrumentum legyen a környezeti menekülteket tekintve is.

Az élethez való jog illetve a kínzás tilalma *ius cogens* erejű normák, amelyek megsértésekor alkalmazható a *non-refoulement* elv, és úgy tűnik, az élethez való jog és a fizikai környezet között a bírói fórumok is erős kapcsolatot látnak, így a *non-refoulement* elven keresztül a rászorulókat hatékony védelemben részesülhetnek.

Az Európai Tanács 2001/55/EK irányelvét – bár nem rendelkezik kimondottan természeti katasztrófákról – mégis egy potenciális védelmi instrumentumként tartja számon a szakirodalom, ugyanis már az előkészítő munkálatok során felmerült az irányelvbe való illesztésük, és bár a 2. cikk (c) pont nem definiálja a hatálya alá eső személyeket, az emberi jogok súlyos sérelme miatt a tagállamok dönthetnek úgy, hogy védelemben részesítik a rászorulókat. Az irányelv gyengesége, hogy tömeges beáramlást említ, amit nem definiál, és nem egyértelmű, hogy egyéni esetekben alkalmazható-e. Bár a klímaváltozás miatt migráció milliókat érinthet a jövőben, ha az egyes kérelmek elfogadhatatlanná válnak a *mass influx* kitétel miatt, akkor gyengül a védelem szintje.

A Tanács 2004/83/EK irányelvének megszövegezésekor ugyancsak felmerült az, hogy vonatkozzon olyan személyekre is, akiknek az emberi jogaik sérülnek, azonban ezt is leszavazták, így a végén nem került ez a passzus a szövegbe. Ennek oka minden bizonnyal

¹⁴⁷ Bierman, Frank – Boas, Ingrid: *Protecting Climate Refugees: The Case for a Global Protocol*. Environment, November-December (2008)

politikai, ugyanis nagyon széles körben alkalmazhatóvá vált volna így az irányelv, hiszen az emberi jogok általános vagy szisztematikus megsértése bármilyen szituációban elképzelhető, így például egy természeti katasztrófa esetében, ahogyan kiderült a fenti fejezetekből. Az irányelvek egy minimumot írnak csak elő, így a tagállamok humanitárius okokból védelemben részesíthetnek természeti katasztrófák elől menekülőket, ezek azonban csak egyedi, elszeparált esetek lennének, és ha a helyzet komolyra fordul, valószínűsíthető, hogy ez a védelem is elhalványul.

A migráció ezen új típusa által felvetett jogi és politikai problémákra megoldást találni rendkívül nehéz, és valószínűleg majd kényszer hatására születik valamilyen konszenzus. A megoldási javaslatok között felmerült már mind egy univerzális szintű új egyezmény létrehozása, mind pedig a már meglévő egyezmények evolutív értelmezése, egyelőre egyik sem arat osztatlan sikert. Egy univerzális, a Genfihez hasonló, klíma-menekült tárgyú új egyezmény létrehozására kevés az esély, főként politikai okokból. Amíg a klímaváltozással kapcsolatos tárgyalásokon sincs konszenzus arra, kinek kéne csökkenteni és mennyivel a károsanyag-kibocsátást, hogyan próbálják meg a már meglévő környezeti problémákat közös erővel megoldani, addig nem lesz intenció arra, hogy a legveszélyeztetettebb térségben élőket univerzális szinten megpróbálják megvédeni.

A klímaváltozáshoz ellenben minden állam hozzájárul, bár eltérő mértékben, az okozott problémák azonban közös megoldásért kiáltanak.

Bibliográfia

Elsődleges (primér) források

Európai uniós jogi aktusok

2001/55/EK irányelv a lakóhelyüket elhagyni kényszerült személyek tömeges beáramlása esetén nyújtandó átmeneti védelem minimumkövetelményeiről, valamint a tagállamok e személyek befogadása és a befogadás következményeinek viselése tekintetében tett erőfeszítései közötti egyensúly előmozdítására irányuló intézkedésekről

2003/9/EK irányelv a menedékkérők befogadása minimumszabályainak megállapításáról

2004/83/EK irányelv a harmadik országok állampolgárainak illetve a hontalan személyeknek menekültként vagy a más okból nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésének feltételeiről és az e státuszok tartalmára vonatkozó minimumszabályokról

2008/115/EK irányelv a harmadik országok illegálisan tartózkodó állampolgárainak visszatérésével kapcsolatban a tagállamokban használt közös normákról és eljárásokról

2011/95/EU irányelv a harmadik országbeli állampolgárok és a hontalan személyek nemzetközi védelemre jogosultként való elismerésére, az egységes menekült- vagy kiegészítő védelmet biztosító jogállásra, valamint a nyújtott védelem tartalmára vonatkozó szabályokról

ENSZ-dokumentumok

Az Egyesült Nemzetek Alapokmánya (1945)

A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés elleni egyezmény (1984)

Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948)

Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966)

Európa Tanács dokumentumai

Emberi Jogok Európai Egyezménye (1950).

Egyéb regionális nemzetközi szerződések

Addisz-abebai egyezmény az afrikai menekültkérdés egyes speciális vonatkozásairól (1969).

Amerikai emberi jogi egyezmény (1969).

Arab emberi jogi Charta (2004).

A menekültek helyzetére vonatkozó genfi egyezmény (1951).

A menekültek helyzetére vonatkozó genfi egyezmény kiegészítő jegyzőkönyve (1967).

Cartagenai nyilatkozat a menekültekről (1984).

Emberek és népek jogainak afrikai Chartája (1981).

Kampala egyezmény (2009).

Egyéb dokumentumok

Emberi Jogi Bizottság 6-os számú General Commentje (1982).

Emberi Jogi Bizottság 20-as számú General Commentje (1994).

Principios y criterios para la protección y asistencia a los refugiados repatriados y desplazados centroamericanos en América Latina. Conferencia Internacional sobre refugiados centroamericanos. CIREFCA, Guatemala, (1989).

Office of the United Nations High Commissioner for Refugees: Forced Displacement in the Context of Climate Change: Challenges for States under International Law

The Finnish Aliens Act

The Swedish Aliens Law

UNHCR ExCom Conclusion on the Provision on International Protection Including Through Complementary Forms of Protection

UNHCR ExCom A Thematic Compilation of Executive Committee Conclusions

UNHCR ExCom Conclusions Adopted by the Executive Committee on the International Protection of Refugees (1975-2004)

UNHCR ExCom Conclusions Adopted by the Executive Committee on the International Protection of Refugees (1975-2009)

UNHCR ExCom Roundtable on Temporary Protection

UNHCR Summary of Deliberations on Climate Change and Displacement

Vienna Declaration and Programme of Action (1993)

Másodlagos (szekunder) források

Könyvek, monográfiák

- Alborzi, M.R. (2006):** *Evaluating the Effectiveness of International Refugee Law*. Martinus Nijhoff Publishers.
- Betts, Alexander – Loescher, Gil (2011):** *Refugees in International Relations*. Oxford University Press, New York.
- Bodansky, Daniel (2010):** *The Art and Craft of International Environmental Law*. Harvard University Press.
- Bokorné Szegő Hanna (2006):** *Nemzetközi jog*. Aula Kiadó, Budapest.
- Bruhács János (1998):** *Nemzetközi jog I.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest – Pécs.
- Bruhács János (1999):** *Nemzetközi jog II.* Janus Pannonius Tudományegyetem, Állam-és Jogtudományi Kar.
- Coleman, Nils (2009):** *European Readmission Policy. Third Country Interests and Refugee Rights*. Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Boston.
- Cullen, Holly (2007):** *The Role of International Law in the Elimination of Child Labor*. Martinus Nijhoff Publishers. Leiden/Boston.
- Foster, Michelle (2007):** *International Refugee Law and Socio-Economic Rights. Refuge From Deprivation*. Cambridge University Press.
- Hathaway C., James (2005):** *The Rights of Refugees Under International Law*. Cambridge University Press.
- Jernow, Alli – Loh, Derek – Maitland, Anna – Poulos, Anne – Testa, Guilia (é.n.):** *Sexual Orientation, Gender Identity and Justice: A Comparative Law Casebook*. International Commission of Jurists.
- Kardos Gábor – Lattmann Tamás (2010):** *Nemzetközi Jog*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Kende Tamás – Szűcs Tamás (2011):** *Bevezetés az Európai Unió politikáiba*. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest.
- Lékó Zoltán (2009):** *A migrációs jog kézikönyve*. CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. Budapest.
- Loescher, Gil – Betts, Alexander – Milner, James (2008):** *The United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR). The politics and practice of refugee protection into the twenty-first century*. London and New York, Routledge.
- McAdam, Jane (2007):** *Complementary Protection in International Refugee Law*. Oxford University Press.

- McAdam, Jane (2008):** *Forced Migration, Human Rights and Security*. HART Publishing. Oxford and Portland, Oregon.
- Nagy Boldizsár – Jeney Petra (2002):** *Nemzetközi Jogi Olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Shaw, N. Malcolm (2001):** *Nemzetközi jog*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Silveburg, R. Sanford (2011):** *International Law. Contemporary Issues and Future Developments*. Westview Press.
- Simeon C., James (2010):** *Critical Issues in International Refugee Law. Strategies Toward Interpretative Harmony*. Cambridge University Press.
- Wisner, Ben – Blaikie, Piers – Cannon, Terry – Davis, Ian (2004):** *At Risk. Natural Hazards, People's Vulnerability and Disasters*. Routledge, London and New York.

Gyűjteményes kötetekben megjelent írások

- Franco, L. – Santistevan de Noriega, J. (2004):** *La contribución del proceso de Cartagena al desarrollo del derecho internacional de los refugiados en América Latina*. Memoria del Vigésimo Aniversario de la Declaración de Cartagena Sobre los Refugiados. Bogotá. pp. 85-93.
- Jaeger, Gilbert (2003):** *Opening Keynote Address: The Refugee Convention at Fifty*. In: Selm, van Joanne – Kamanga, Khoti – Morrison, John – Nadig, Aninia – Spoljar-Vrzina, Sanja – Wiiligen, van Loes (2003): *The Refugee Convention at Fifty. A view from Forced Migration Studies*. Lexington Books. Lanhan. Boulder. New York. Oxford. pp. 9-23.
- Okoth-Obbo, George – O'Connor, Courtney Mireille – Kjaerum, Morten – Chantavanich, Supang (2003):** *Regional Approaches to Forced Migration*. In: Selm, van Joanne – Kamanga, Khoti – Morrison, John – Nadig, Aninia – Spoljar-Vrzina, Sanja – Wiiligen, van Loes (2003): *The Refugee Convention at Fifty. A view from Forced Migration Studies*. Lexington Books. Lanhan. Boulder. New York. Oxford. pp. 31-47.

Folyóiratcikkek, tanulmányok

Andrysek, Oldrich: *Gaps in International Protection and the Potential for Redress through Individual Complaints Procedures.* International Journal of Refugee Law. Vol. 9. No. 3. (1997) pp. 392-414.

Berta Krisztina – Molnár Tamás – Töttös Ágnes: *A migráció nemzetközi és európai uniós jogi szabályozása: a laza univerzális keretektől az átfogó, egységes EU-szakpolitikákig.* Migráció és Társadalom. (2012/2)

Betts, Alexander: *A Survival Migration: A New Protection Framework.* Global Governance 16. (2010) pp. 361-382.

Bierman, Frank – Boas, Ingrid: *Protecting Climate Refugees: The Case for a Global Protocol.* Environment, November-December (2008)

Black, Richard: *Environmental Refugees: Myth or Reality?* Working Paper No. 34. University of Sussex. UK. (2001) pp. 1-19.

Boano, Camillo – Zetter, Roger – Morris, Tim: *Environmentally Displaced People. Understanding the Linkage Between Environmental Change, Livelihoods and Migration.* (2008) Refugee Studies Centre, Oxford. pp. 1-39.

Bruzón Viltres, Carlos Justo – Antúnez Sánchez, Alcidez Francisco: *Reflexiones en torno a la protección de los derechos humanos desde la perspectiva del derecho ambiental internacional.* Producción y Limpia, (2012) Vol. 7, No. 2, pp. 106-117.

Chirala V., Sireesha: *Acclimating to Climate Change: Filling the International Policy Void for Environmentally Displaced People.* Houston Journal of International Law. Vol. 35:2. (2013) pp. 360-395.

Demant, Eva: *30 años de la Declaración de Cartagena sobre los refugiados. Avances y desafíos de la protección de refugiados en Latinoamérica.* Agenda Internacional. Año XX, No 31. (2013). pp. 131-140.

Egea Jiménez, Carmen – Soledad Suescún, Javier Iván: *Los desplazados ambientales, más allá del cambio climático, un debate abierto.* Cuadernos Geográficos, 49. (2011-2) pp. 201-215.

Esposito, Carlos – Torres Camprubí, Alejandra: *Cambio climático y derechos humanos: El desafío de los 'nuevos refugiados'.* Revista de Derecho Ambiental de la Universidad de Palermo. No. 1. (2012) pp. 7-32.

Feller, Erika: *International Refugee Protection 50 Years on: The Protection Challenges of the Past, Present and Future.* RICR Septembre (2001) Vol. 83. No. 843. pp. 581-606.

- Fischel de Andrade, José H:** *Regional Policy Approach and Harmonization: A Latin American Perspective*. International Journal of Refugee Law. Vol. 10. No. 3. (1998) pp. 390-409.
- Goodwin-Gill S., Guy:** *Refugees: Challenges to Protection*. International Migration Review. Vol 35, No.1. (2001) pp. 130-142.
- Hurwitz, Agnés:** *The 1990 Dublin Convention: A Comprehensive Assesment*. International Journal of Refugee Law. Vol. 11. No 4. (1999) pp. 647-677.
- Jakulevici, Lyra:** *Is There a Need for an Extension of Subsidiary Protection in the European Union Qualification Directive?* Jurisprudence. (2010) pp. 215-232.
- Kolmannskog, Vikram – Myrstad, Finn:** *Environmental Displacement in European Asylum Law*. European Journal of Migration and Law 11. (2009) pp. 313-326.
- Kolmannskog, Vikram – Trebbi, Lisetta:** *Cambio climático, desastres naturales y desplazamiento: un enfoque múltiple para resolver las brechas de protección*. International Review of Red Cross. No. 879. Septiembre, (2010) pp. 307-327.
- Locke, Justin:** *Climate Change Induced-Migration in the Pacific Region: Sudden crisis and long-term developments*. Geographical Journal, Vol. 175.3, (2009) pp. 1-30.
- McAdam, Jane:** *Swimming against the Tide: Why a Climate Change Displacement Treaty is not the Answer?* International Journal of Refugee Law. Vol. 23. No 1. (2011) pp. 2-27.
- McAdam, Jane:** *The European Union Qualification Directive: The Creation of a Subsidiary Protection Regime*. International Journal of Refugee Law. Vol. 17. No. 3. (2005) pp. 461-516.
- Mink Júlia:** *EU Asylum Law and Human Rights Protection: Revisiting the Principle of Non-Refoulement and the Prohibition of Torture and Other Forms of Ill-Treatment*. European Journal of Migration and Law 14 (2012) pp. 119-149.
- Murillo, González:** *La protección internacional de los refugiados en las Américas*. Alto Comisionado de las Naciones Unidas para los refugiados. (é.n.) ACNUR, Costa Rica. pp. 263-278.
- Pirjola, Jari:** *Shadows in Paradise – Exploring Non-refoulement as an Open Concept*. International Journal of Refugee Law. Vol. 19. No. 4. (2007) pp. 639-660.
- Reuveny, Rafael:** *Climate Change-Induced Migration and Armed Conflict*. Political Geography 26. (2007) pp. 656-673.
- Salcedo Mesa, Rocca:** *Environmental Degradation and Human Rights Abuses: Does the Refugee Convention Confer Protection to Environmental Refugees?* Int. Law: Rev. Colomb. Derecho Int. Bogotá (Colombia). No. 10. (2007) pp. 75-130.

Storey, Hugo: *EU Refugee Qualification Directive: A Brave New World?* International Journal of Refugee Law. Vol. 20. No. 1. (2008) pp. 1-49.

UNHCR: *The Refugee Situation in Latin America: Protection and Solution Based on the Pragmatic Approach of the Cartagena Declaration on Refugees of 1984.* International Journal of Refugee Law. (2006) pp. 252-270.

Vág András: *A környezeti migráció okai.* Tér és Társadalom. XXIV. évf. (2010) 3. szám. pp. 59-74.

Vág András: *Környezeti migráció Európába.* Társadalomkutatás. 28, 3. (2010) pp. 307-320.

Nemzetközi szervezetek kiadványai

ACNUR (UNHCR) (2010): *Protección de los refugiados en el derecho internacional.*

IOM (2002): *International Legal Norms and Migration: An Analysis.* International Dialogue on Migration.

IOM (2008): *Expert Seminar: Migration and the Environment.*

IOM (2009): *Protecting Women Asylum Seekers and Refugees: From International Norms to National Protection?*

IOM (2012): *Climate Change, Environmental Degradation and Migration.* International Dialogue Migration.

IOM (2013): *Migrants in Times of Crisis: An Emerging Protection Challenge.*

OAS (én.): *La protección internacional de los refugiados en las Américas.*

OHCHR – UNEP (2012): *Human Rights and the Environment.*

OIM (é.n.): *Protección de los Refugiados.*

UNHCR (é.n.): *Refugee Protection: A Guide to International Refugee Law.*

UNHCR (2002): *Environmental Change and Forced Migration: Making Sense of the Debate.* Working Paper No. 70.

UNHCR (2002): *HIV/AIDS and Refugees.* Strategic Plan.

UNHCR (2005): *Protection Mechanism Outside of the 1951 Convention („Complementary Protection”).*

UNHCR (2007): *Asylum in the European Union. A study of Implementation of the Qualification Directive.*

UNHCR (2008): *Climate Change and Forced Migration.* Research Paper No. 153.

UNHCR (2008): *Climate Change, Natural Disasters and Human Displacement: a UNHCR Perspective.*

UNHCR Handbook (2008): *Protection of Women and Girls.*

UNHCR (2010): *2009 Global Trends. Asylum-seekers, Returnees, Internally Displaced and Stateless Persons.*

UNHCR (2011): *Climate Change Displacement and International Law: Complementary Protection Standards.*

UNHCR (2012): *Detention Guidelines.*

UNCHR (2012): *Displacement.*

UNHCR (2012): *Guidelines on International Protection: Gender-Related Persecution within the Context of Article 1 A(2) of the 1951 Convention and/or its 1967 Protocol relating to the Status of Refugees.*

UNHCR (2012): *A Pillar of Protection: Solidarity Resettlement for Refugees in Latin America.*

UNHCR (2012): *Protecting People Crossing Borders in the Context of Climate Change. Normative Gaps and Possible Approaches.*

UNEP (2011): *Livelihood Security. Climate Change, Migration and Conflict in the Sahel.*

United Nations High Commissioner for Refugees (1988): *Refugees and the Acquired Immune Deficiency Syndrome.*

Harmadlagos források

Forced Migration Online: <http://www.forcedmigration.org/about/whatisfm> Letöltve: 2014. február 20.

International Bar Association: 'Climate Refugees?' Addressing the International Legal Gaps. <http://www.ibanet.org/Article/Detail.aspx?ArticleUid=B51C02C1-3C27-4AE3-B4C4-7E350EB0F442> (Letöltés ideje: 2013. október 15.)

UN High Commissioner Identifies Climate Change as Contributing to Crisis in Mali. <http://climate-l.iisd.org/news/un-high-commissioner-identifies-climate-change-as-contributing-to-crisis-in-mali/> (Letöltés ideje: 2014. január 29.)

UNHCR Chief: Climate Change Could become the Biggest Driver of Displacement. <http://www.unhcr.org/4b2910239.html> Letöltve: 2014. február 10.

Előadások:

Ban Ki-moon ENSZ-főtitkár budapesti látogatása alkalmával tett előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2013. október 8-án.

Hoffmann Tamás előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2014. március 18-án.

Kemenszky Ágnes előadása a Budapesti Corvinus Egyetemen, 2013. szeptember 30-án.

